

**ΟΙ ΠΡΟ ΤΩΝ ΕΟΡΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΕΣ
ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ**

ΥΠΟ
ΜΑΡΙΑΣ ΧΑΡ. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΟΙ ΠΡΟ ΤΩΝ ΕΟΡΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΕΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΥΠΟ
ΜΑΡΙΑΣ ΧΑΡ. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ
Δρος Θεολογίας

Ἐχει θεσμοθετηθῆ ἢ ἔχει ἐπικρατήσει νὰ τηρῆται νηστεία κατὰ ἓνα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα πρὶν ἀπὸ ὠρισμένες ἐορτές, μὲ σκοπὸ τὴν σωματικὴ καὶ ψυχικὴ προετοιμασία τοῦ πιστοῦ. Καὶ ἡ νηστεία σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις θεωρεῖται ἀπαραίτητη, διότι συγκρατεῖ τὴν σκέψη τοῦ πιστοῦ στὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἀξία τῆς ἐορτῆς· ζωντανεῦει μέσα στὴν ψυχὴ του τὴν συμβολὴ τῶν διαφόρων Προσώπων στὴν θεμελίωση τῆς χριστιανικῆς ζωῆς καὶ τὴν σωτηρία. Ἔτσι, οἱ Δεσποτικὲς, θεομητορικὲς καὶ ἐορτὲς τῶν ἁγίων κάνουν τὸν πιστὸ ἄνθρωπο νὰ βιώσῃ μὲ συγκίνηση θεῖες ἱστορικὲς στιγμὲς καὶ νὰ προσπαθῆ νὰ συμμετάσχῃ σ' αὐτὲς ὅσο τὸ δυνατόν ἀξιώτερα. Καὶ ἡ νηστεία εἶναι γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ ἓνα καλὸ καὶ ἀποτελεσματικὸ ὄργανο.

Ἡ νηστεία γενικῶς

Ἡ νηστεία εἶναι ἔκφραση ἀγγελικῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ἀρμόζει σὲ κάθε Χριστιανὸ πού ἐπιθυμεῖ νὰ ὑπερβῆ τὰ ἀνθρώπινα ὅρια καὶ νὰ εὐρεθῆ στὴν πνευματικὴ σφαῖρα. Εἶναι εἰδικὸς τρόπος ζωῆς, ὁ ὁποῖος ἐπιβάλλεται ἔντονα στὴν ζωὴ τοῦ Χριστιανοῦ κατὰ ὠρισμένα χρονικὰ διαστήματα, γιὰ νὰ ἐλέγξῃ τὸν ἑαυτό του, νὰ δοκιμάσῃ τὴν αὐτοσυγκράτησή του, τὸν αὐτοέλεγχό του καὶ τὴν θέλησή του γιὰ ἐγκράτεια. Ἡ νηστεία πρέπει νὰ τηρῆται *«πάντοτε καὶ διηνεκῶς»*, διότι εἶναι *«ἔργον Θεοῦ»*¹.

1. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Ἐπόκρισις ΝΔ', PG 155, 901C.

‘Ο Ἰησοῦς Χριστὸς ἐτήρησε τὴν νηστεία, ὄχι ὁμως γιατί εἶχε Ἐκείνος ἀνάγκη, δεδομένου ὅτι ἦτο ὁ ἀναμάρτητος Κύριος, ἀλλὰ «*τοῦτο... πεποίη- κεν ἡμῖν παρέχων νηστείας ὑπογραμμόν, τὴν τοῦ Ἀδάμ ἀναιρῶν παράβα- σιν*»², καθόσον, ὁ μὲν Ἀδὰμ παρέβη τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ μέσα στὸν Παρά- δεισο, ὁ δὲ Ἰ. Χριστὸς, ὁ νέος Ἀδὰμ, ἐφήρμοσε τὴν ἐντολὴ τοῦ Πατρὸς Του, ποιήσας τὸ θέλημά Του (Ἰωάν. 6, 38-39). Ἡ βίαση, συνειπῶς, τῆς νηστείας ξε- κινᾷ ἀπὸ τὸ ὅτι αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴν ἀντίζυγο ἐνέργεια πρὸς τὴν ἐνέργεια τοῦ Ἀδάμ: ‘Ο Ἀδὰμ ἔδειξε ἀκρασία καὶ γαστριμαργία, καὶ ὁ Χριστιανὸς πρέ- πει, ἀνορθῶν αὐτὴν τὴν κατάστασι, νὰ ἐγκρατευθῆ καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν νη- στεία³.

Κατ’ αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπο ὁ Χριστιανὸς καλεῖται νὰ τηρήσῃ νηστεία καὶ ἐγκράτεια· δὲν καλεῖται νὰ κἀνῃ ἀσιτία, ἀλλὰ νὰ διαφυλάξῃ αὐτὸ πού παρεδόθη ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ νὰ φροντίσῃ γιὰ τὰ ἁμαρτήματά του μὲ τὴν σκέ- ψη πάντοτε τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀνταποδόσεως⁴. Βεβαίως, ἡ ἀσιτία εἶναι νη- στεία, ἀλλὰ νηστεία εἶναι καὶ ἡ ἀποχὴ ἀπὸ ὠρισμένα φαγητά: «*Νηστεία ἐστὶν οὐ μόνον ἡ πατελής ἔωθεν μέχρις ἐσπέρας ἀσιτία, ἀλλὰ καὶ ἡ τινῶν βρομά- των ἀποχή*»⁵· καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη, ὅταν ἐφαρμόζωνται, στόχο ἔχουν τὴν τή- ρησι τῆς θείας ἐντολῆς μέσα στὰ πλαίσια τῆς ὑπακοῆς στὸν ἐντολοδότῃ Θεό.

Ἡ νηστεία εἶναι ἀπαραίτητη στὴν ζωὴ τοῦ Χριστιανοῦ, καθόσον εἶναι καὶ αὐτὴ ἓνας τρόπος νὰ φυλάσσεται ἡ εὐσέβειά του, χωρὶς, βεβαίως, νὰ διατυμ- πανίζεται καὶ χωρὶς ἐπιδεικτικῶς νὰ προβάλλεται. Χρειάζεται ἡ νηστεία γιὰ τὴν καθαρότητα σώματος καὶ ψυχῆς, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀναμένη νὰ ἐορτά- σῃ μία μεγάλη ἐορτή.

Ἡ νηστεία φροντίζει⁶, κατὰ ἓνα τρόπον, γιὰ τὴν ταπείνωσι τοῦ σώμα- τος, χωρὶς ὁμως νὰ παραμένη μόνον σ’ αὐτό, καθότι τελικὸς σκοπὸς αὐτῆς τῆς σωματικῆς ἀρετῆς εἶναι καὶ ἡ ταπείνωσι τῆς ψυχῆς. Ποτὲ δὲν ἔχει, ἄλλω- στε, ἀξία ἡ ἀπλὴ καὶ στὰ περιορισμένα σωματικά ὄρια νηστεία καὶ σωμα- τικὴ ταπείνωσι, ἐὰν ὑπάρχῃ ἔπαρσι ψυχῆς⁷.

Ἡ νηστεία εἶναι μία ἀπὸ τίς προϋποθέσεις συμμετοχῆς στὴν θεία Εὐχα-

2. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, ἸΑπόκρισις ΝΒ’, ΡG 155, 897D.

3. Αὐτόθι.

4. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, ἸΑπόκρισις ΝΣΤ’, ΡG 155, 909A.

5. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Περὶ τῶν ἁγίων νηστείων. γ’, ΡG 95, 69AB.

6. Βλ. ἐνθ. ἀν., ζ’, ΡG 95, 72BC.

7. «*Ἡ γὰρ διὰ τῆς νηστείας ταπείνωσις τοῦ σώματος, διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιτηδεύεται τα- πείνωσιν, ὡς εἴ γε ἐπιρμένη εἴη τοῦ νηστεύοντος ἡ ψυχὴ, ματαία ἡ νηστεία ἐστὶ*» (Ἰωάννου Ζωναρᾶ, Ἐρημνεῖα τοῦ Α’ κανόνος τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, Γ. Ράλλη-Μ. Ποτ- λῆ, Σύνταγμα, IV, σελ. 5).

ριστία⁸. Ὁ μέγας Πατήρ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ἀναφερόμενος στήν Μ. Τεσσαρακοστή, ὡς περιόδου προετοιμασίας γιά τὸ ἅγιον Πάσχα, λέγει: «*Τίνος οὖν ἔνεκεν νηστεύομεν, φησί, τεσσαράκοντα ταύτας ἡμέρας; Πολλοὶ τὸ παλαιὸν τοῖς μισητοῖς προσήεσαν ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον, καθ' ὃν ὁ Χριστὸς αὐτὰ παρέδωκε. Συνειδότες οὖν οἱ πατέρες τὴν βλάβην τὴν γινομένην ἐκ τῆς ἡμελημένης προσόδου, συνελθόντες ἐτύπωσαν ἡμέρας τεσσαράκοντα νηστείας, εὐχῶν, ἀκροάσεως, συνόδων, ἴν' ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις καθαρθέντες μετ' ἀκριβείας ἅπαντες καὶ δι' εὐχῶν, δι' ἐλεημοσύνης, καὶ διὰ νηστείας, καὶ διὰ παννυχίδων, καὶ διὰ δακρύων, καὶ δι' ἐξομολογήσεως, καὶ διὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων, οὕτω κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν μετὰ καθαροῦ συνειδότος προσίωμεν*»⁹. Προβάλλει δηλαδή ὁ Χρυσορρήμων ὄχι νηστεία, περιωρισμένη μόνο σὲ ἓνα τομέα, π.χ. στὸν τομέα τῶν τροφῶν, ἀλλὰ σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς ποὺ οἰκοδομοῦν τὸν ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς ἄνθρωπο. Ἡ ἑορτὴ λοιπὸν τοῦ Πάσχα παρουσιάζεται ἀπὸ τὸν Χρυσόστομο σὰν τὸ τερματικὸ σημεῖο ἀναφορᾶς, καὶ ἡ νηστεία ὄχι σὰν αὐτοσκοπός, ἀλλὰ μέσο καθάρσεως ἐν ἀναμονῇ αὐτῆς τῆς ἡμέρας καί, κατ' ἐπέκταση, μέσο γιὰ διαρκῆ διατήρηση τῆς ψυχοσωματικῆς καθαρότητος. Λέγει ὁ ἱερός Πατήρ: «*Πρὸς τὸ τέλος ἡμῖν τῆς νηστείας λοιπὸν ὁ καιρὸς ἐπιέγεται· οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς πρὸς πλείονα ἑαυτοὺς ἐπιδῶμεν ἀρετὴν*»¹⁰.

Οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ τὴν μεγάλη ἀξία τῆς νηστείας· εἶναι ὁμως χρήσιμη, ἐν προκειμένῳ, ἡ γνώμη τοῦ Ζωναρά περὶ αὐτῆς, ἀπὸ τὸ κείμενό του, στὸ ὁποῖο καυτηριάζει τὴν νηστεία κατὰ τὸ Σάββατο ἢ τὴν Κυριακὴ. «*Καλὸν μὲν ἡ νηστεία*», λέγει, γιὰ νὰ προστεθῇ καὶ ἡ δική του φωνή, μὲ τὴν ἐρμηνεία του, στίς φωνές τῶν ἁγίων Πατέρων περὶ τῆς συμβολῆς τῆς στὴν πνευματικὴ πορεία τοῦ πιστοῦ. Δὲν παύει ὁμως νὰ συμβουλεύῃ ὅτι τὰ καλὰ πρέπει νὰ πράττωνται κατὰ τρόπον ὀρθὸ καὶ ὠφέλιμο γιὰ νὰ ἔχουν, ἀκριβῶς, ἀξία. «*Τὰ δὲ καλὰ καλῶς γινέσθω· εἰ δὲ τις θεσμοὺς ἀποστολικοὺς ἢ πατέρων ἁγίων παραβαίνων νηστεύει, ἀκούσεται ὅτι οὐ καλὸν τὸ καλόν, ὅταν μὴ καλῶς γίνηται*»¹¹.

Μόνη ἡ νηστεία τῶν τροφῶν δὲν ἀποτελεῖ παράγοντα ἀληθοῦς καθάρ-

8. Βλ. Ξενοφάντος Παπαχαράλαμπος, Ὅροι καὶ προϋποθέσεις διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν θεῖαν Εὐχαριστίαν ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, Ἀθῆναι 1997, σελ. 121-133.

9. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς τοὺς τὰ πρῶτα Πάσχα νηστεύοντας, δ', PG 48,867.

10. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς τοὺς ἀνδριάντας, ὁμιλία κ', α', PG 49, 197.

11. Ἰωάννου Ζωναρά, Ἐρμηνεία τοῦ ΞΣΤ' (ΞΔ') κανόνος τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, II, σελ. 84).

σεως τῆς ψυχῆς και δείκτη ἀξιωσύνης γιά νά προσέλθη κανείς στό ἅγιο Μυστήριο. «Μηδεὶς μόνη τῇ νηστείᾳ ἐπιστηριζέσθω, ἐάν τοῖς κακοῖς ἔμεινεν ἀδιόρθωτος», διδάσκει ὁ Χρυσορρήμων Πατήρ¹² και γιά νά δείξη τό πενηχρό τῆς ἀξίας τῆς νηστείας μπροστά στις πολλές κακίες τῆς ψυχῆς, ἀναφέρει τὴν δυνατότητα καταλύσεως αὐτῆς ἔνεκα ἀσθενείας τοῦ σώματος, λέγων: «Τὸν μὲν γὰρ μὴ νηστεύοντα εἰκὸς και συγγνώμης τυχεῖν, σώματος ἀσθένειαν προβαλλόμενον τὸν δὲ μὴ διορθώσαντα ἑαυτοῦ τὰ πλημμελήματα, ἀμίχανον ἀπολογίας τυχεῖν»¹³. Λόγος λοιπὸν ὑγείας, ἀλλὰ και πολλοὶ ἄλλοι παραλλήλως πρὸς αὐτόν, μπορεῖ νά ἄρη τὴν σωματικὴ νηστεία: ποτὲ ὅμως τὴν νηστεία τῶν κακιῶν, γιά τὴν ὁποία δὲν χρειάζεται σωματικὸ σθένος. Ἡ ἀσθένεια ὄντως εἶναι σοβαρὴ αἰτία καταλύσεως αὐτῆς τῆς μεγάλης προϋποθέσεως γιά τὴν θεία Εὐχαριστία: γιά κανένα ὅμως λόγο δὲν ἐμποδίζει τὸν σὲ ἀσθένεια εὐρισκόμενον νά ἔχη τὴν ψυχὴ του γεμάτη ἀπὸ ἀγαθὲς σκέψεις, πράξεις, προσευχὴ και καλωσύνη, και ὄχι ἀπὸ ἐμπάθεια, ἔχθρα και μῖσος. «Οὐκ ἐνήστευσας διὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἀσθένειαν: τοῖς ἔχθροῖς σου τίνος ἔνεκεν οὐ κατηλλάγης, εἰπέ μοι; Μὴ και ἐνταῦθα ἀσθένειαν σώματος προβαλέσθαι ἔχεις;»¹⁴.

Ἡ πραγματικὴ λοιπὸν νηστεία εἶναι αὐτὴ ποὺ συνδυάζει ἀποχὴ ἀπὸ τροφῆς και κακίες και ταυτόχρονη ἀγάπη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὥστε ἀξίως νά μετάσχη ὁ πιστεύων εἰς Αὐτόν. Ὁ Χρυσόστομος λέγει σχετικῶς: «Νηστείαν δὲ οὐ ταύτην λέγω τὴν τῶν πολλῶν, ἀλλὰ τὴν ἀκριβῆ νηστείαν, οὐ τὴν τῶν βρωμάτων ἀποχὴν μόνον, ἀλλὰ και τὴν τῶν ἁμαρτημάτων»¹⁵. Ὁμως, ὅσο και ἂν ἡ νηστεία τῶν τροφῶν πηγαίνει σὲ δευτέρη θέση, δὲν παύει νά θεωρεῖται ἀπαραίτητη γιά τὴν ὑγεία τῆς ψυχῆς. Ὁ Μ. Βασίλειος θεωρεῖ ὅτι ὁ νοῦς γίνεται ἰσχυρός, ὅταν δαμασθῆ ἡ σάρκα διὰ τῆς νηστείας¹⁶. προβάλλει δηλαδὴ τὸ ἀπαραίτητον τῆς νηστείας τῶν τροφῶν, ὡς παράγοντα γιά τὴν δια-

12. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς τοὺς ἀνδριάντας, ὁμιλία κ', α', PG 49, 197.

13. Ἔνθ' ἂν., 197-198.

14. Ἔνθ' ἂν., 198.

15. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς τοὺς ἀνδριάντας, ὁμιλία γ', 3, PG 49, 51. Ὁ ἅγιος Νικόλαος Καβάσιλας λέγει: «Ἄλλὰ τίνα τοῦ ἁγιασμοῦ τὰ αἰτία τοῖς ἁγιαζομένοις; Και τίνα ἐστὶν ἃ παρ' ὑμῶν ὁ Χριστὸς ἀπαιτεῖ; Ψυχῆς κάθαρσις, ἀγάπη πρὸς τὸν Θεόν, πίστις, ἐπιθυμία τοῦ μυστηρίου, προθυμία πρὸς τὴν μετάληψιν, ὀρμὴ ζέουσα, τὸ διψῶντας δραμεῖν. Ταῦτά ἐστὶν ἃ τὸν ἁγιασμόν ἐφέλκεται τοῦτον μεθ' ἃν τοὺς προσερχομένους ἀνάγκη τοῦ Χριστοῦ μετασχεῖν και ἃν χωρὶς ἀδύνατον». (Νικολάου Καβάσιλα, Ἐρμηνεία εἰς τὴν θεῖαν Λειτουργίαν, MB' 6, SC 4bis, 242).

16. «Εἰ βούλει ἰσχυρὸν ποιῆσαι τὸν νοῦν, δάμασον τὴν σάρκα διὰ νηστείας» (Μ. Βασιλείου, Περὶ νηστείας, λόγος Α', 9, PG 31, 180Α).

τήρηση τῆς καλῆς καταστάσεως τοῦ νοῦ. Ἄλλὰ καί γιὰ τὸν Γρηγόριο Παλαμᾶ ἡ νηστεία ἀποτελεῖ τὴν ρίζα ὄλων τῶν ἀρετῶν καὶ ἀρχὴ τῶν θείων ἐντολῶν· ἔχει δὲ ἰδιαίτερη ἀξία γιὰ τὴν κίνηση τοῦ νοῦ, καθότι ἡ ἀπόρριψη τῆς γαστρεμαργίας κάνει τὸν ἄνθρωπο λάτρη τῆς ἐγκρατείας, τὸ σῶμα του γίνεται ἔλαφρό καὶ εὐήνιο στὴν ψυχὴ, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ νοῦς νὰ κινῆται πιὸ εὐκόλα πρὸς τὰ οὐράνια¹⁷.

1. Νηστείες θεσμοθετημένες καὶ μὴ

Ἔτσι λοιπὸν ἔχομεν ὠρισμένες χρονικὲς περιόδους, κατὰ τὶς ὁποῖες ὁ ἄνθρωπος καλεῖται νὰ τηρήσῃ καθαρὴ νηστεία ἐν ἀναμονῇ κάποιας μεγάλης ἑορτῆς. Ἡ ἅγια μας Ἐκκλησία ἔχει ἑορτές, οἱ ὁποῖες ἔχουν εἰσελθεῖ στὴν λατρευτικὴ ζωὴ τῶν Χριστιανῶν, χωρὶς νὰ δοθῇ ἰδιαίτερη σημασία στὸ πῶς καθιερώθησαν, καὶ ὑπάρχουν στὸ λεγόμενο «Τυπικὸ» τῆς. Φρονοῦμεν δὲ ὅτι οἱ ἀποστολικὲς παραδόσεις καὶ διατάξεις, καθὼς ἐπίσης καὶ οἱ ἔγγραφες νομοθεσίαι τῶν ἁγίων Πατέρων, ἀποτελοῦν γενικῶς, ὅπωςοδήποτε, τὸν γνώμονα τῆς ρυθμίσεως τῆς ζωῆς τῶν Χριστιανῶν· τούτων ὅμως τὸ κύρος καὶ ἡ ἰσχὺς δὲν ἀποκλείει τὸν σεβασμὸ, τὴν τήρηση καὶ τὴν προβλὴ καὶ ἄλλων φωνῶν, οἱ ὁποῖες ὑπῆρξαν μὲν, ἀλλὰ δὲν κατεγράφησαν, καὶ παρέμειναν ὡς προφορικὴ παράδοση. Ὁ ἅγιος Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης προτείνει καὶ ἐν ταυτῷ διδάσκει ὅτι ὀφείλομεν *«προσέχειν ἀκριβῶς τοῖς ὑπ' αὐτῶν (=Ἀποστόλων καὶ Πατέρων) ὀρισθεῖσιν ἐν τε τοῖς αὐτῶν θείοις κανόσιν, ἐν τε τοῖς εὐρισκομένοις ἁγίοις τούτων συγγράμμασι, καὶ ταῖς ἐκ τῶν παραδόσεων τούτων ἁγίαις φωναῖς, καὶ ὡς Θεοῦ φωνᾶς ἠγεῖσθαι καὶ σέβειν αὐτάς»*¹⁸. Καλὴ εἶναι ἡ καταγραφεῖσα φωνή, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπορριπτέα καὶ περιφρονητέα ἡ προφορικὴ καὶ ἄλλη παράδοση, ἰδίως ὅταν ἀναφέρονται στὴν ποιότητα τῆς πνευματικῆς ζωῆς· καί, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἄλλο πρᾶγμα εἶναι κάτι νὰ ἀμφισβητῆται ἀπὸ ἀδαεῖς καὶ ἀγεύστους πνευματικῆς ζωῆς, καὶ ἄλλο ἀπὸ ἄνθρώπους πού ζοῦν στὸν ἐκκλησιαστικὸ καὶ μοναστικὸ χῶρο¹⁹.

17. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὁμιλία Θ, 6. Βλ. Χαραλάμπου Γ. Σωτηροπούλου, Κοινωνικὰ καὶ θεολογικὰ θέματα, Ἀθήνα 1998, σελ. 101-102.

18. Ἀναστασίου Σιναΐτου, Περί τῶν ἁγίων τριῶν τεσσαρακοσῶν (Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, IV, σελ. 580).

19. *«Ἔδει μὲν ἡμᾶς ἐξακολουθοῦντας ταῖς Ἀποστολικαῖς παραδόσεσι καὶ διατάξεσι, καὶ ταῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν ἐγγράφοις μονοθεσίαις, μὴ δεῖσθαι ζητήσεις καὶ εὐρεσιολογίας ἐφευρίσκειν κενὰς καὶ ματαίας, πρὸς ἀθέτησιν τῶν ὑπ' ἐκείνων ὀρισθέντων, ἀλλὰ προσέχειν ἀκριβῶς τοῖς ὑπ' αὐτῶν ὀρισθεῖσιν ἐν τε τοῖς αὐτῶν θείοις κανόσιν, ἐν τε τοῖς εὐρισκομένοις*

Βεβαίως, «*θεσμοθετημένες καθολικές νηστείες*»²⁰ είναι ή νηστεία της Τετάρτης και Παρασκευής, της Μ. Τεσσαρακοστής και της Μ. Ἑβδομάδος. Βάση της διαμορφώσεως αὐτῶν τῶν θεσμοθετημένων καθολικῶν νηστειῶν εἶναι «*ἡ χριστοκεντρικὴ κατανόηση τῆς νηστείας*»²¹, ἐφ' ὅσον οἱ πιστοί, κατὰ τὸν ἀπόστολο Παῦλο (Ρωμ. 6,5), γίνονται «*σύμφυτοι*» «*τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου*» τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ στὴν Ἀνάσταση θὰ γίνουν ἓνα μὲ τὸν Χριστό· πλὴν ὁμως, καὶ οἱ ἄλλες, οἱ εἰδικές νηστείες, τῶν Χριστουγέννων, τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ὅπως σημειοῦται κατωτέρω, εἶχαν εἰσέλθει στὴ ζωὴ τῶν πιστῶν, ἀπὸ τοὺς μοναχικοὺς κύκλους, χωρὶς νὰ ἔχουν ὑποχρεωτικό-καθολικὸ χαρακτήρα, πρὸς ἐνίσχυση τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς πορείας πρὸς τὴν ἠθικὴ τελείωση τῶν πίστων. Καὶ αὐτὲς οἱ εἰδικές νηστείες θεσμοθετήθηκαν τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἀπὸ Ἐνδημούσα σύνοδο ἐπὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Λουκᾶ Χρυσοβέργη (1156-1169), χωρὶς νὰ ἔχουν τὴν αὐστηρότητα τῶν καθολικῶν νηστειῶν, ἀλλὰ μὲ «*ἄμβλυνση τῆς αὐστηρότητας ὡς πρὸς τὴ βρώση καὶ τὴν πόση*», ἀλλὰ καὶ μὲ «*συντόμευση τῆς χρονικῆς ἐκτάσεώς τους κατ' ἐκκλησιαστικὴ οἰκονομία*»²².

Ὁ ὀσιος Ἀναστάσιος ἐπικρίνει ἐκείνους, οἱ ὅποιοι «*ἀπρηυθριασμένως οὕτως καὶ ἀναιδῶς διδάσκουσι, μόνην εἶναι νηστείαν, ἔκ τε τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῶν θείων Πατέρων παραδεδομένην, τὴν λεγομένην μεγάλην, τὴν δέ γε τῶν Χριστουγέννων, ἣν καὶ τοῦ ἁγίου Φιλίππου τινὲς ὀνομάζουσι..., καὶ τὴν πρὸ τῆς μνήμης τῶν ἁγίων κορυφαίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ*

ἀγίοις τούτων συγγράμμασι, καὶ ταῖς ἐκ τῶν παραδόσεων τούτων ἀγίαις φωναῖς, καὶ ὡς Θεοῦ φωνῆς ἠγεῖσθαι καὶ σέβειν αὐτάς» (Ἀναστασίου Σιναΐτου, Περὶ τῶν ἁγίων τριῶν τεσσαρακοστῶν, Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, ΙV, 580. Ἡ παράδοση εἶναι ἰσχυρὴ, καὶ κατὰ βάσιν τηρεῖται· παραλλήλως δὲ πρὸς αὐτὴν ὑπάρχει καὶ κάτι ἄλλο πού δημιουργεῖ, κατὰ ἓνα τρόπον, αἰτία ὑπερβάσεως κάποιου κανόνος. Ὁ ἅγιος Δαμασκηνὸς λέγει: «*Ἰστέον γὰρ ὅτι ὡς δύο πόνων προκειμένων ἰσχυρότερος ἐκνικᾷ καὶ προκρίνεται*». Εἶναι π.χ. γνωστὴ ἡ ὀκταήμερη περιτομὴ καὶ συγχρόνως ἡ ἀργία τοῦ Σαββάτου· ὁμως ἡ ἀργία τοῦ Σαββάτου αἴρεται καὶ γίνεται περιτομὴ κατ' αὐτό, ὅταν ἡ γέννηση τοῦ παιδιοῦ γίνῃ σὲ ἡμέρα Σαββάτου (Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Περὶ τῶν ἁγίων νηστειῶν, γ', PG 95, 69BC).

20. Βλ. Βλασίου Φειδᾶ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1992, σελ. 950.

21. Ἐνθ' ἄν., σελ. 964.

22. Ἐνθ' ἄν., σελ. 968. Βλ. Θ. Βαλασαμῶνος, Ἐρμηνεῖαι κανονικαί, Γ', PG 138, 941BC. Περὶ τοῦ ὑποχρεωτικοῦ χαρακτήρος τῶν τριῶν νηστειῶν, βλ. Βασιλείου Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι 1959, σελ. 322: «*Αἱ νηστεαὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τῶν Χριστουγέννων καὶ τῆς Θεοτόκου εἰς τοιαύτην ἔκτασιν καὶ ἔντασιν ἐπεβλήθησαν ὡς ὑποχρεωτικά κατ' ἀρχὰς μόνον εἰς τοὺς μοναχοὺς, ἀλλὰ βαθμηδὸν ἐπεβλήθησαν ὡς τοιαῦται καὶ εἰς τοὺς μὴ μοναχοὺς, κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς, ἀλλὰ τοῦτο ἔγινε μετὰ τὸ τέλος τῆς ιβ' ἑκατονταετηρίδος*».

Παύλου, μὴ εἶναι μήτε ἐξ Ἀποστολικῆς καὶ Πατερικῆς διαταγῆς, ἀλλὰ τινῶν εὐρέματα μοναχῶν καὶ θελήματα, τῶν ταύτας τὰς ρηθείσας δύο νηστευόντων νηστείας»²³. Θεωρεῖ λοιπὸν ὅτι ἐκεῖνοι ποῦ σκέπτονται ἔτσι, καὶ μάλιστα κληρικοί, ἐπίσκοποι, ἱερεῖς, διάκονοι, λοιποὶ κληρικοί, ἀκόμη ἴσως καὶ ὠρισμένοι μοναχοί, ἔχουν γιὰ θεὸ «τὴν κοιλιάν» τους, γι' αὐτὸ καὶ ἔλαβαν αὐτὴν τὴν θέση περιφρονήσαντες τελείως τὰ μὴ ἐγγράφως παραδεδομένα. Καὶ ἔτσι περιώρισαν τὶς νηστείες, δηλαδὴ τὰ χρονικὰ πλαίσια τῆς νηστείας. Τοὺς θέτει μάλιστα πρό τῶν εὐθυνῶν τους, καθότι μὲ τὴν στάση τους σκανδαλίζουν τοὺς ἀπλοῦς πιστοὺς ἀνθρώπους: «Ὅταν γάρ ἰδιώτης καὶ ἀγροῖκος θεάσῃται σε τὸν ἔχοντα γνῶσιν ἐσθίοντα ἀναιδῶς ἐν τῇ νηστείᾳ, πάντως σκανδαλισθῆσεται, καὶ τὰ χεῖρονα ποιήσει»²⁴.

Ἡ νηστεία, συνελπῶς, ὡς ἐνέργεια συμμετοχῆς στὴν χριστιανικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ, καὶ οἱ νηστείες, ὡς χρονικὲς περίοδοι ἰδιαίτερας νηστευτικῆς ἐντάσεως, πρέπει νὰ ἐφαρμοζῶνται καὶ νὰ μὴ ἀκρίτως καταλύωνται. Ὁ ἅγιος Νικοδήμος, μὲ ἀφορμὴ τὸν ἘΔ' κανόνα τῶν ἁγίων Ἀποστόλων²⁵, διευκρινίζει **τι εἶναι νηστεία, τι εἶναι λύση νηστείας καὶ τι εἶναι κατάλυση νηστείας**, μὲ ἄμεση, βεβαίως, ἀναφορὰ στὸν μοναχικὸ χῶρο. Τονίζεται λοιπὸν ὅτι «**νηστεία...**, κυρίως εἶναι ἡ τελεία ἀσιτία ἢ καὶ τὸ νὰ τρώγῃ τινὰς μίαν φορὰν τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ἐννάτην ὥραν, μὲ ξηροφαγίαν, ἄρτου δηλονότι μόνον καὶ ὕδατος. **Λύσεις** δὲ τῆς νηστείας εἶναι τὸ νὰ φάγῃ τινὰς πρὸ τῆς ἐννάτης ὥρας, κἂν σῦκα, κἂν σταφίδας, κἂν ἄλλο τοιοῦτό τι. Ἡ τὸ νὰ φάγῃ, ἔξω ἀπὸ τὸν ἄρτον καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ ἄλλα μερικὰ εἶδη βρωσίμων λιπῶν καὶ εὐτελῶν λόγου χάριν, Ὅσπρια, Οἶνον, ἢ Ἐλαιον, ἢ Ὅστρακόδεσμα. **Κατάλυσις** δὲ νηστείας εἶναι, ὅταν τρώγῃ τινὰς ἀπὸ ὅλα τὰ βρώσιμα, καὶ κρέας, θετέον καὶ ὀψάρια, καὶ γάλα, καὶ τυρὶ, καὶ τὰ λοιπά»²⁶.

2. Ἡ νηστεία Δευτέρας, Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς

Οἱ καθ' ἑβδομάδα νηστείες τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι ἡ νηστεία

23. Ἀναστασίου Σιναΐτου, Περί τῶν ἁγίων τριῶν τεσσαρακοστῶν, Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, IV, σελ. 581.

24. Αὐτόθι.

25. «Εἰ τις Κληρικός εὐρεθῇ τὴν Κυριακὴν ἡμέραν νηστεύων, ἢ τὸ Σάββατον, πλὴν τοῦ ἐνός μόνον, καθαιρεῖσθω. Εἰ δὲ Λαϊκός, ἀφοριζέσθω».

26. Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηὸς τῆς Μίᾶς Ἁγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας, ἐρμηνευόμενοι ὑπὸ Ἀγαπίου Ἱερομονάχου καὶ Νικοδήμου Μοναχοῦ, ἐκδ. Παπαδημητρίου, Ἀθήναι 2003, σελ. 83.

της Δευτέρας, της Τετάρτης και της Παρασκευής. Ἡ νηστεία της Δευτέρας «ὀρίζεται ἐν τοῖς τυπικοῖς νὰ νηστεύηται ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς» καθόλον τὸ ἔτος²⁷. Ἡ νηστεία της Δευτέρας, μαζί με τὴν νηστεία της Τετάρτης και της Παρασκευής, ξεχωρίζει τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τὴν συνήθεια τῶν Φαρισαίων, οἱ ὅποιοι ἐνήστευαν «δὶς τοῦ σαββάτου», ἥτοι δύο ἡμέρες της ἑβδομάδος, και τοὺς κάνει νὰ ὑπερέχουν. «Λοιπὸν, ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ τρεῖς ἡμέρας της ἑβδομάδος χρεωστοῦμεν νὰ νηστεύωμεν· ἥτοι β', δ' και στ' (δηλαδή, Δευτέρα, Τετάρτη και Παρασκευή) και ὄχι μόνον δύο, τὴν δ' και τὴν στ', διὰ νὰ περισσεύη ἡ δικαιοσύνη μας ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην τῶν Φαρισαίων»²⁸. Ἡ Τετάρτη λοιπὸν και ἡ Παρασκευή εἶναι οἱ καθ' ἑβδομάδα νηστείες τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν, με τὴν ἐννοιολογικὴ σημασία και ἀξία, ποὺ ἐτονίσθη, ἐνῶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐνήστευον τὴν Δευτέρα και τὴν Πέμπτη. «Αἱ δὲ νηστεῖαι ὑμῶν μὴ ἔστωσαν μετὰ τῶν ὑποκριτῶν, νηστεύουσι γὰρ Δευτέρα Σαββάτων και Πέμπτη. Ὑμεῖς δὲ ἢ τὰς πέντε νηστεύσατε ἡμέρας ἢ Τετράδα και Παρασκευὴν», διδάσκουν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι²⁹, πρᾶγμα ποὺ σημαίνει ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἔχουν τὴν δυνατότητα ἢ νὰ νηστεύουν μόνον τὴν Τετάρτη και τὴν Παρασκευή της ἑβδομάδος ἢ και τὶς πέντε πρῶτες ἡμέρες αὐτῆς, ἀλλὰ ποτὲ τὸ Σάββατο (πλὴν τοῦ Μεγάλου Σαββάτου) και τὴν Κυριακὴ.

Ἡ νηστεία της Τετάρτης και της Παρασκευής εἶναι λοιπὸν θεσμοθετημένη, ὅπως και της Μ. Τεσσαρακοστῆς, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. Ὁ ΞΘ' κανὼν λέγει: «Τὰς δὲ δύο ἡμέρας της ἑβδομάδος νηστεύομεν, τὴν μὲν Τετάρτην, διατὶ εἰς τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἔγινε τὸ συμβούλιον διὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Κυρίου μας· τὴν δὲ Παρασκευὴν, διατὶ εἰς τὴν ἡμέραν ταύτην ἔπαθε σαρκὶ τὸν ὑπὲρ της σωτηρίας μας θάνατον»³⁰.

Ἡ ἀξία αὐτῆς της νηστείας εἶναι πολὺ μεγάλη· ὁ Ζωναρᾶς, ἐρμηνεύων τὸ ΞΘ' κανόνα τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, τοποθετεῖ τὴν νηστείαν της Τετάρ-

27. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Ἐρμηνεία τοῦ ΞΘ' κανόνος τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, Πηδάλιον, σημ. 2, σελ. 93. Βεβαίως, «ἐπαινετὸς εἶναι παρὰ Θεῶ και τὸν πρόποντα αὐτῶ μισθὸν λήψεται» κάθε πιστὸς ποὺ θὰ ἤθελε νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτὴν τὴν νηστεία (Αὐτόθι).

28. Αὐτόθι.

29. Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, Ζ', XXIII, ΒΕΠ 2, σελ. 124.

30. Πηδάλιον, σελ. 92. Βλ. και ΙΕ' κανόνα ἁγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας: «Οὐκ ἐγκαλέσει τις ἡμῖν παρατηρουμένους Τετράδα και Παρασκευὴν, ἐν αἷς και νηστεύειν ἡμῖν κατὰ παράδοσιν εὐλόγως προστέτακται. Τὴν μὲν γὰρ Τετράδα διὰ τὸ γινόμενον συμβούλιον ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ τῇ προδοσίᾳ τοῦ Κυρίου· τὴν δὲ Παρασκευὴν, διὰ τὸ πεπονθέναι αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν» (Πηδάλιον, σελ. 574-575). Στὴν ἐρμηνεία αὐτοῦ τοῦ κανόνος ὁ Βαλσαμῶν σημειώνει τὴν ἀποφυγὴ της νηστείας κατὰ τὰ Σάββατα και τὶς Κυριακῆς (Βλ. Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, IV, σελ. 43-44).

της καὶ τῆς Παρασκευῆς εἰς ἴσην τάξιν μὲ τὴν νηστεία τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς³¹. Αὐτὸς ὁ κανὼν δὲν ἀφήνει καμμία ἀμφιβολία ὅτι οἱ νηστείες Μ. Τεσσαρακοστῆς καὶ τῶν ἡμερῶν τῆς ἐβδομάδος Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς εἶναι ὑποχρεωτικὲς γιὰ τὸν πιστό· διαφορετικὰ, ὁ μὲν κληρικός (Ἐπίσκοπος, Πρεσβύτερος, Διάκονος, Ὑποδιάκονος, Ἀναγνώστης, Ψάλτης) πρέπει νὰ καθαιρῆται, ὁ δὲ λαϊκὸς νὰ ἀφορίζεται. Ὁ Βαλσαμῶν μάλιστα γράφει ἐπ' αὐτοῦ: «Ὁ γοῦν καταλύων ἄνευ σωματικῆς ἀσθενείας τὰς τετράδας καὶ τὰς παρασκευάς, κολάζεται κατὰ τὴν τοῦ τοιούτου κανόνος περιλήψιν»³².

Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης ἀναφέρει τὴν νηστεία αὐτῶν τῶν ἡμερῶν, Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς, λέγων: «...ἀγναί εἰς νηστείαν ἀεὶ τηρηθῶσι, τυροῦ, ἰχθύων, ἐλαίου»³³.

3. Κατάλυση τῆς νηστείας Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς

Ὑπάρχουν χρονικὲς περίοδοι κατὰ τίς ὁποῖες καταλύεται ἡ νηστεία τῆς Τετάρτης καὶ τῆς Παρασκευῆς. Τὸ γεγονός δὲ καὶ μόνο ὅτι ἔχουν θεσμοθετηθῆ ποιεῖ εἶναι οἱ περιπτώσεις αὐτὲς δείχνει τὸ πόσο σπουδαία καὶ ἀπαραιτήτη εἶναι αὐτὴ ἡ νηστεία γιὰ τὴν ζωὴ τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου ποῦ θέλει νὰ ζήσει ὅσο τὸ δυνατόν καλλίτερα τὴν χριστιανικὴν ζωὴν. Σημειωτέον ὅτι, ὅταν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Πατέρες ὁμιλοῦν περὶ νηστείας αὐτῶν τῶν ἡμερῶν, ἐννοοῦν Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ χωρὶς λάδι.

Αἴρεται λοιπὸν τὸ ἄλαδο καὶ ἐπιτρέπεται κατάλυση οἴνου καὶ ἐλαίου γιὰ ἑορτὲς ποῦ θὰ τύχουν σὲ **Τετάρτη ἢ Παρασκευή**:

α) Στὴν ἑορτὴ τῶν **Τεσσαράκοντα Μαρτύρων** καὶ ἐπιτρέπεται ἡ κατάλυση οἴνου καὶ ἐλαίου·

β) Στὴν ἑορτὴ τοῦ **Εὐαγγελισμοῦ**, ἡ ὁποία ἰδρῦθηκε πιθανῶς στὴν Μ. Ἀσία τὸν στ' αἰῶνα³⁴: κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέρα γίνεται κατάλυση οἴνου, ἐλαίου καὶ ἰχθύος³⁵. Ἐὰν δὲ συμπέσῃ ἡ ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ κατὰ τὴν καθαρὰ

31. «Σημειωτέον οὖν, ὅτι ἐν ἴση τάξει τίθησιν ὁ κανὼν τὴν τε ἁγίαν Τεσσαρακοστὴν τοῦ Πάσχα, καὶ τετράδα καὶ παρασκευήν» (Ἰωάννου Ζωναρά, Ἑρμηνεία ΞΘ', κανόνος τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, ΙΙ, σελ. 88).

32. Θεοδώρου Βαλσαμῶνος, Ἀπόκρισις ΝΔ', πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας Μάρκον: Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα ΙV, σελ. 487.

33. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία χρονικὴ τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου, 5, PG 99, 1696C.

34. Βλ. Ἀρχιμ. Βασιλείου Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι 1959, σελ. 317.

35. Βλ. Χρ. Ἐνιολεΐδου, Ὁ θεσμὸς τῆς νηστείας, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 86.

έβδομάδα, δηλαδή μεταξύ Δευτέρας και Παρασκευής, (δεδομένου ότι το Σάββατο και η Κυριακή δεν νηστεύεται από λάδι) γίνεται κατάλυση μόνον οίνου και ελαιίου³⁶, δεδομένου ότι κατά την καθαρά εβδομάδα χρήση οίνου και ελαιίου έπετρέπετο μόνο το Σάββατο και την Κυριακή.

γ) Στην εβδομάδα της **Διακαινησίμου**, καθώς και στην εβδομάδα μετά την Κυριακή της **Πεντηκοστής**. Η άρση της νηστείας αυτών των ημερών αίρεται, διότι δεν αρμόζει ο πένθιμος χαρακτήρας της νηστείας στο χαρμόσυνο αυτών των εβδομάδων. Και συγκεκριμένως: 'Η μὲν Διακαινήσιμος εβδομάδα είναι πλήρης χαρᾶς για τὴν ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἡ δὲ εβδομάδα τῆς Πεντηκοστής λαμπρύνεται ἀπὸ τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ συγκεκριμένη ἄρση τῆς νηστείας κατὰ τὴν εβδομάδα τῆς Πεντηκοστής ἔχει ιδιαίτερη σημασία για τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ τρίτο Πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος, δεδομένου ὅτι ἔτσι ἐξαιρείται τὸ ὁμοούσιο, ὁμότιμο καὶ ἰσοσθενὲς τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὸς τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα.

δ) Ἰδιαίτερη μνεία γίνεται στους ἱεροὺς κανόνες καὶ για τὴν ἄρση τῆς νηστείας τῆς Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς, ὅταν κατ' αὐτὲς τὶς ἡμέρες τύχη ἡ ἑορτὴ τῶν **Χριστουγέννων** ἢ τῶν **Θεοφανείων**. Αὐτὴ ἡ ἄρση, κατὰ τὸν ἅγιο Νικόδημο, θεραπεύεται μὲ τὸ ὅτι ὑπάρχει ἡ νηστεία τῆς παραμονῆς ὄχι μόνον τῶν Θεοφανείων ἀλλὰ καὶ τῶν Χριστουγέννων³⁷.

Νὰ σημειωθῆ ὅτι ὁ Θεόδωρος Στουδίτης, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἑορτῆς τῶν Θεοφανείων, ἀναφέρεται καὶ στὴν αἰτία καταλύσεως τῆς νηστείας κατὰ τὶς Δεσποτικὲς ἑορτὲς λέγων: «*Πῶς γὰρ οὐ δυνατόν εὐφρανθῆναι τε καὶ χορεῦσαι τὴν ἡμῶν σωτηρίαν; Καὶ γὰρ, ὡς ἔγωγε οἶμαι, ὁ μὴ εὐφραίνόμενος τὴν παροῦσαν ἡμέραν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, οὐ σωτήριος αὐτῷ φαίνεται ἢ παροῦσα χάρις, ἀλλὰ σκυθρωπῶς ὑποφαίνεται, καὶ ἀθέως διάκειται καὶ πονηρῶς ἐπὶ τῇ σωτηρίῳ δόσει*»³⁸.

Κατὰ τὶς ἑορτὲς λοιπὸν τῶν **Χριστουγέννων** καὶ τῶν **Θεοφανείων**, σ' ὅποιαδήποτε ἡμέρα καὶ ἂν τύχουν, καταλύονται τὰ πάντα. Γράφει συγκεκριμένως ὁ Θεόδωρος Στουδίτης: α) Ὡς πρὸς τὴν ἑορτὴ τῶν **Χριστουγέννων**: «... *τῇ δὲ ἐπαύριον διαλύομεν ἐν οἰαδηποτοῦν ἡμέρα τύχη, καθὼς ἄνωθεν εἰρήκαμεν, εἰς δόξαν τοῦ εὐδοκήσαντος Πατρὸς καὶ τοῦ γεννηθέντος*

36. Βλ. ἐνθ' ἄν., σελ. 141.

37. «*Τὴν δὲ κατάλυσιν ὅπου κάμνομεν τῶν Τετράδων ἢ Παρασκευῶν, εἰς τὰς ὁποίας συμβαίνουν αἱ ἑορταὶ τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων, φαίνεται πῶς (sic) τὴν θεραπεύει ἡ προλαβοῦσα νηστεία τῆς Παραμονῆς, ἥτις εἶναι τετυπωμένη νὰ γίνηται πάντοτε εἰς τὰς ἑορτάς ταύτας, διὰ ταύτην λογιᾶζω τὴν ἀφορμὴν*» (Πηδάλιον, σελ. 92, σημ. 2).

38. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία..., 7, PG 99, 1697C.

Υἱοῦ»· β) ὡς πρὸς τὴν ἑορτὴ δὲ τῶν **Θεοφανείων**: «*Ταύτην δέ γε τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανείων, οἶανουσιν ἡμέρα τύχη, διαλύομεν εἰς πᾶν, εἰς χάριν καὶ δόξαν τοῦ βαπτισθέντος*»³⁹.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν **Παραμονὴ** τῶν ἑορτῶν τῶν **Χριστουγέννων** καὶ τῶν **Θεοφανείων**, ἀλλὰ καὶ ὄλων τῶν Παραμονῶν «*τῶν τοῦ Χριστοῦ πανηγύρεων*», γίνεται αὐστηρὴ νηστεία, χωρὶς λάδι, ἐκτὸς ἂν τύχουν Σάββατον ἢ Κυριακὴ, ὁπότε γίνεται κατάλυση ἰχθύος καὶ ἐλαίου, κατὰ τὸν Θεόδωρο τύχη Κυριακὴ, τότε τὴν μὲν Παρασκευὴ γίνεται κατάλυση εἰς πάντα, καθότι εὐρισκόμεθα στὸ Δωδεκαήμερο, τὸ δὲ Σάββατο γίνεται κατάλυση οἴνου καὶ ἐλαίου⁴¹.

ε) Κατάλυση τῆς νηστείας τῆς Τετάρτης καὶ τῆς Παρασκευῆς γίνεται 1) κατὰ τὸ **δωδεκάημερο** (ἦτοι ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῶν Χριστουγέννων μέχρι τῆς παραμονῆς τῶν Θεοφανείων), 2) τῆς ἐβδομάδος πρὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ **Ἀσώτου** καὶ 3) τῆς ἐβδομάδος τῆς **Τυροφάγου**. Γι' αὐτὲς τὶς νηστείες ὑπάρχουν ὠρισμένες ἐρμηνεῖες, κατὰ τὶς ὁποῖες δικαιολογεῖται ἡ κατάλυση τῆς νηστείας τῶν ἀνωτέρω τριῶν περιπτώσεων καὶ οἱ ὁποῖες παρουσιάζονται, τρόπον τινά, σὰν ἀντιπερισπασμὸς σὲ νηστείες ἄλλων θρησκευτῶν: α) Τοῦ μὲν **Δωδεκαημέρου**, ἐπειδὴ ἐνήστευαν οἱ Ἀρμένιοι «*διὰ τὸν κύνα ἀρτζιβούριον*», β) τῆς δὲ πρὸ τοῦ **Ἀσώτου**, ἐπειδὴ ἐνήστευον οἱ Νινευῖτες καὶ γ) τῆς ἐβδομάδος τῆς **Τυροφάγου**, ἐπειδὴ ἐνήστευον οἱ Τετραδίτες⁴². Μάλιστα ὁ Θεόδωρος Στουδίτης τονίζει πιὸ συγκεκριμένα ὅτι ἡ κατάλυση τῆς νηστείας τῆς ἐβδομάδος πρὸ τοῦ **Ἀσώτου** δὲν γίνεται «*διὰ τινὰ ὀρθοδοξίαν*», ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀνατροπὴ ἑνὸς ἀνοήτου καὶ ἀθέου δόγματος ποῦ ἐνομοθέτησε ὁ «*παμβέβηλος*» Πέτρος, ἐπίσκοπος Ἀρμενίων, «*ὃν καὶ Λυκόπετρον οἶδεν ὁ λόγος καλεῖν*», «*διὰ τινος λύκου σκαιοῦ καὶ μυσσαρωτάτου*»⁴³. Γιὰ τὴν κατάλυση δὲ τυροῦ καὶ ἰχθύος κατὰ τὴν ἐβδομάδα τῆς **Τυροφάγου**, ὀρίζει ὅτι ἔγινε γιὰ τὴν

39. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία..., 6 καὶ 7, PG 99, 1697AB.

40. Βλ. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία..., 6 καὶ 7, PG 99, 1697AB: «*Ἐν μὲν οὖν τῇ παραμονῇ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, νήσεις διατελοῦμεν, καὶ τὴν ἡμέραν ἀγνεύοντες εἰς ἰχθύος καὶ ἐλαίου, παρέξ Σαββάτου ἢ Κυριακῆς· τότε ταῦτα ἐσθίομεν*». Σαφέστερη παρουσιάζεται ἡ γραφὴ ἄλλου κώδικος, ὁ ὁποῖο γράφει: «*Τῇ παραμονῇ τοῦ (sic) Χριστοῦ γεννήσεως καὶ τῶν ἁγίων Θεοφανείων νήσεις διατηροῦμεν, καὶ οὐ καταλύομεν ἐλαίου ἢ ἰχθύος, ἐκτὸς εἰ τύχῃ Σαββάτω ἢ Κυριακῇ*» (Ἐνθ' ἂν., PG 99, 1697, σημ. 16).

41. Βλ. Γεωργίου Βιολάκη, Τυπικὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐκδ. Β. ΣΑΛΙΒΕΡΟΥ, Ἀθῆναι, Τυπικὸν 6ης Ἰανουαρίου, Γ', § 20, 23, σελ. 150-151.

42. Βλ. Πηδάλιον, σελ. 92. Βλ. ἐπίσης, Θεοδώρου Βαλσαμῶνος, Ἀπόκρισις ΝΔ', πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας Μάρκον (Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, IV, σελ. 487, καθὼς καὶ Ξενοφάντος Παπαχαρολάμπους, Ἡ ἀληθὴς νηστεία κατὰ τὸ Τριῶδιον, Ἀθῆναι 1980, σελ. 68).

43. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία..., 8, PG 99, 1700A.

ἀνατροπή τῆς δυσσεβοῦς θρησκείας τῶν Ἰακωβιτῶν καὶ Τετραδιτῶν· δὲν τρώγεται δὲ κρέας «δι' ἀνάμνησιν τῆς μοναχικῆς τάξεως, ἢ διὰ τύπου τῆς νέας καὶ καθαρᾶς πολιτείας»⁴⁴. Τὴν **ἰχθυοφαγία** κατὰ τὴν Κυριακὴ τῆς **Τυροφάγου** φαίνεται ὅτι δέχεται καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ δὲν ἀναφέρεται μὲ τὴν συγκεκριμένη π.χ. ἔκφραση «τρώγεται ἢ ὄχι ψάρι», ὅμως τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ συμπεράσματός του, ποὺ λέγει: «Οὕτως τοίνυν καὶ τὴν συνήθειαν τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἀγράφου παραδόσεως ἐπιστάμεθα, μίαν προνήσιμον ἑβδομάδα, ἐν ἣ μόνων τῶν κρεῶν ἀποχή... ἐπετελεῖτο»· ἡ ἀποχή, συνεπῶς, μόνο ἀπὸ τὸ κρέας συνυπονοεῖ καὶ τὴν βρώση ἰχθύος⁴⁵.

Νὰ σημειώσωμεν ὅτι, κατὰ τὸν ἅγιο Νικόδημο, ἡ κατάλυση τῆς νηστείας κατ' αὐτὲς τὶς χρονικὲς περιόδους «ἀπὸ κανένα μέρος δὲν ἠμπορεῖ νὰ θεωραυθῆ»⁴⁶. Ἐπιπλέον δὲ δὲν θεωρεῖ ὅτι ἀφορᾶ σ' ὅλους τοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ μόνο ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι «συναναστρέφονται μὲ τοὺς ῥηθέντας αἰρετικούς»⁴⁷. δηλαδή δικαιολογεῖται μόνο ὅταν ὑπάρχη λόγος ἀντιπερισπασμοῦ. Σὲ ἀντίθετη περίπτωσι, οἱ ἐνεργοῦντες μὲ αὐτὴν τὴν σκέψη-πρόφραση, χωρὶς νὰ ὑπάρχουν Ἀρμένιοι κ.λπ., καταλύουν τὴν νηστεία «ὄχι πρὸς ἐναντίωσιν τῶν Ἀρμενίων..., ἀλλὰ μᾶλλον ὡς τῇ γαστρὶ χαριζόμενοι»⁴⁸. Ὁ Βαλσαμῶν γράφει: «Πλὴν καὶ τοῦτο γενήσεται, ὅταν τις μετὰ τῶν Τετραδιτῶν ἢ Ἀρμενίων συναυλίζηται...»⁴⁹.

Κατάλυση τῆς νηστείας τῆς Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς, ὁπότε καταλύεται λάδι καὶ ψάρι, γίνεται στίς ἑορτές: Τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου, τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Κυρίου, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τοῦ Γενεσίου τοῦ Προδρόμου καὶ τῆς ἑορτῆς Πέτρου καὶ Παύλου⁵⁰.

Ἐπὶ αὐτῶν, βεβαίως, καὶ ἡ περίπτωση κατάλυσεως τῆς νηστείας αὐτῶν τῶν ἡμερῶν τοῦ ἔτους ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ δὲν ἔχουν π.χ. πρόβλημα ὑγείας, ἀλλὰ προβαίνουν σ' αὐτὴ τὴν κατάλυση προβάλλοντες ἀστήρικτες δικαιολογίες καὶ

44. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία..., 8, PG 99, 1700B.

45. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Περί τῶν ἁγίων νηστείων, 5, PG 99, 69D. Βλ. καὶ Ξενοφάντος Παπαχαλαμπους, Ἡ ἀληθὴς νηστεία..., σελ. 69.

46. Πηδάλιον, σελ. 92.

47. Νικόδημου Ἀγιορείτου, ἔρμηνεῖα τοῦ ΞΘ' κανόνος τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (Πηδάλιον, σελ. 92, σημ. 2).

48. Ἐνθ' ἄν., σελ. 93.

49. Θεοδώρου Βαλσαμῶνος, Ἀπόκρισις ΝΔ' πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας Μάρκον (Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, IV, σελ. 487).

50. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία..., 5, PG 99, 1696CD.

προφάσεις. Ὁ Βαλσαμῶν καί ὁ Ζωναρᾶς, ἐρμηνεύοντες τόν ΙΘ' κανόνα τῆς ἐν Γάγγρα Συνόδου, ἀναφέρουν ὅτι οἱ Εὐσταθιανοὶ κατέλυνον τὴν νηστεία, ἐπειδὴ ἐπίστευαν ὅτι ἔφθασαν σὲ τελειότητα. Εἶναι, συνεπῶς, ἐπικίνδυνος αὐτὸς ὁ λόγος, μήπως θεωρηθῆ καὶ γιὰ ἐκείνους ποῦ, ἐνῶ γνωρίζουν τὴν ἀξία τῆς νηστείας, προβαίνουν σὲ περιφρόνησίν της. Οἱ πιστοί, κατ' αὐτούς, «*ὀφείλομεν... νηστεύειν κατὰ τὰς παραδεδομένας νηστείας, καὶ αὐτῆς πανηγυρίζειν κατὰ τὰς ἐορτασίμους ἡμέρας*»⁵¹. Ἡ, ὅπως γράφει ὁ Ζωναρᾶς, «*Τὰς μὲν γὰρ εἰς τὸ κοινὸν παραδεδομένας, ἀνάγκη πάντας νηστεύειν τοὺς πιστοὺς*»⁵².

4. Κατάλυση τῆς νηστείας κατὰ τὰ Σάββατα, τὶς Κυριακὰς καὶ τὶς ἐορτὰς

Ὁ ΚΓ' ἀποστολικὸς κανὼν λέγει: «*Τὸ Σάββατον μέντοι καὶ τὴν Κυριακὴν ἐορτάζετε, ὅτι τὸ μὲν δημιουργίας ἐστὶν ὑπόμνημα, ἡ δὲ ἀναστάσεως*»⁵³. Ὁ Βαλσαμῶν δέ, ἐρμηνεύων τὸν ΝΓ' ἀποστολικὸ κανόνα, γράφει σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα τῆς μὴ νηστείας κατὰ τὶς δύο ἡμέρες τῆς ἐβδομάδος, τὸ Σάββατο καὶ τὴν Κυριακὴν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὶς ἐορτὶες ἡμέρες: «*Κατὰ πᾶσαν Κυριακὴν καὶ κατὰ πᾶσαν ἐορτὴν, πανηγυρίζοντες, οὐ νηστεύομεν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς σαββάτοις πᾶσιν, ἄνευ ἐνὸς σαββάτου, τοῦ μεγάλου δηλαδὴ, καταλύομεν, ἵνα μὴ δόξωμεν κατὰ τοὺς Ἰουδαίους δηλαδὴ σαββατίζειν*»⁵⁴.

Ἡ ἰδιαιτερότητα δηλαδὴ αὐτῶν τῶν δύο ἡμερῶν δὲν ἐπιτρέπει νηστεία καί, κατὰ ἓνα τρόπο, ἐπιβάλλει αὐτὴν γιὰ νὰ μὴ περιπέση κανεὶς σὲ αἰρετικὴν κατάστασι. Ὁ ἅγιος Ἰγνατίος ὁ Θεοφόρος π.χ. χαρακτηρίζει «*χριστοκτόνον*» ἐκεῖνον ποῦ νηστεύει κατὰ τὸ Σάββατο καὶ τὴν Κυριακὴν, πλὴν τοῦ Μ. Σαββάτου⁵⁵. Ἡ νηστεία τῆς ἐβδομάδος περιορίζεται στίς πέντε ἡμέρες· τὸ Σάββατο καὶ ἡ Κυριακὴ εἶναι ἡμέρες, οἱ ὁποῖες ξεκουράζουν, ὥστε καὶ πάλιν νὰ συνεχίσῃ τὸν ὠραῖο καὶ καθαρὸ τοῦτο δρόμο⁵⁶.

51. Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, ΙΙΙ, σελ. 116.

52. Ἰ. Ζωναρᾶ, Ἐρμηνεῖα τοῦ ΙΘ' κανόνος τῆς ἐν Γάγγρα Συνόδου (Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, ΙΙΙ, σελ. 116).

53. Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, Ζ', ΧΧΙΙΙ, ΒΕΠ, 2, 9-11, σελ. 124.

54. Θ. Βαλσαμῶνος, Ἐρμηνεῖα τοῦ ΝΓ' ἀποστολικοῦ κανόνος (Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, ΙΙ, σελ. 71). Γράφει ἐπίσης ὁ Ζωναρᾶς: «*Κεκανόνισται ἐν τοῖς Σαββάτοις, ἄνευ ἐνὸς, τοῦ μεγάλου, καὶ ἐν ταῖς Κυριακαῖς καὶ ταῖς ἐορτασίμοις ἡμέραις, μὴ νηστεύειν*» (Ἰ. Ζωναρᾶ, Ἐρμηνεῖα τοῦ ΝΓ' ἀποστολικοῦ κανόνος: Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, ΙΙ, σελ. 70).

55. Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου, Ἐπιστολὴ πρὸς Φιλιππησίους, (ἀμφ.) 13, ΒΕΠ, 2, 37-38, σελ. 336.

56. Βλ. Πηδάλιον, σελ. 84, σημ. 1.

Σ' αὐτήν τὴν ἀσθηρὴ ἀντιμετώπιση τῆς καταλύσεως τῆς νηστείας κατ' αὐτὲς τὶς ἡμέρες, δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ὑπῆρχε νόμιμη ἐξάιρεση, ὥστε νὰ μὴ χαρακτηρισθῆ κανεὶς αἰρετικός. Δὲν παραβαίνουν, συνεπῶς, τὸν ΞΔ' ἀποστολικὸν Κανόνα ὅσοι κάνουν τοῦτο γιὰ ἀληθινὴ ἄσκησι καὶ ἐγκράτεια «μετὰ θεοσεβείας καὶ σεμνότητος», ὅταν ἔχουν ὀρίσει νὰ νηστεύσουν δέκα ἢ δεκαπέντε ἡμέρες καί, κατὰ φυσικὴ ἀκολουθία, νηστεύουν καὶ τὰ Σάββατα καὶ τὶς Κυριακὲς πού υπάρχουν σ' αὐτὲς τὶς ἡμέρες. Αὐτὸ ὑποστηρίζουν ὁ Ζωναράς καὶ ὁ Βαλσαμών⁵⁷. Ὁ Ἀριστηνὸς δέ, γιὰ τὸν αὐτὸ κανόνα, λέγει: «Μὴ μεταλαμβάνων ἱερέυς οἴνου καὶ κρεῶν, εἰ μὴ δι' ἄσκησιν, καθαιρεῖται»⁵⁸.

Ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἄγιορείτης, ἐρμηνεύων τὸν ἀνωτέρω ἀποστολικὸ κανόνα παρουσιάζει δύο λόγους, γιὰ τοὺς ὁποίους δὲν νηστεύεται τὸ Σάββατο, μὲ τὴν χρῆση ἐπιρρηματικῶν διακρίσεων: Πρῶτον, δὲν νηστεύεται «κυρίως μὲν καὶ οὐσιαστικῶς» καὶ δεύτερον «καταχρηστικῶς δὲ καὶ ἐπουσιωδῶς». Λέγει λοιπὸν ὅτι «τὸ μὲν γὰρ Σάββατον δὲν νηστεύομεν, κυρίως μὲν καὶ οὐσιωδῶς, διὰ τὶ εἶναι καταπαύσιμος ἡμέρα, εἰς τὴν ὁποίαν κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ τῶν ἔργων τῆς δημιουργίας αὐτοῦ..., καταχρηστικῶς δὲ καὶ ἐπουσιωδῶς, διὰ τὶ οἱ Μαρκιωνισταὶ ἐνήστευον εἰς αὐτὸ, ἀντιφερόμενοι εἰς τὴν τιμὴν τοῦ τῶν ὄλων Δημιουργοῦ»⁵⁹. Δηλαδή, ὁ μὲν πρῶτος λόγος, πού εἶναι καὶ ὁ οὐσιαστικός, εἶναι ἡ ἀναφορὰ στὴν ἱστορικὴ στιγμή τῆς ἐβδόμης ἡμέρας τῆς Δημιουργίας, ὁ δὲ δεύτερος ἀποτελεῖ λόγο ἀντιστάσεως στοὺς αἰρετικούς, πού νηστεύουν τὸ Σάββατο, καὶ ἀποδείξεως ὅτι δὲν συμφωνοῦν οἱ πιστοὶ πρὸς αὐτούς.

Συνδυάζων δὲ καὶ τὶς δύο αὐτὲς ἡμέρες, Σάββατο καὶ Κυριακὴ, μὲ τὴν Δημιουργία, λέγει: «τὸ μὲν γὰρ Σάββατον, τῆς α' δημιουργίας καὶ πλάσεως τοῦ κόσμου φέρει ὑπόμνησιν, ὡς τέλος αὐτῆς καὶ σφραγίς. Ἡ δὲ Κυριακὴ, εἰκόνα σώζει τῆς δευτέρας δημιουργίας καὶ ἀναπλάσεως ὡς ἀρχὴ ταύτης, μᾶλλον δὲ καὶ ὡς ἀρχὴ τῆς α' δημιουργίας»⁶⁰.

Στὸ ἀπόλυτο αὐτῆς τῆς ἐρμηνείας ἔρχεται ὁ ἴδιος ὁ ἅγιος Νικόδημος νὰ ἐκφράσῃ μία ἄλλη ἄποψη, ἡ ὁποία εἶναι συνδυαστικὴ καὶ τῆς μὴ καταλύσεως καὶ τῆς καταλύσεως, ὥστε καὶ ἡ ὑπόσχεση τοῦ εὐσεβοῦς ἀνθρώπου νὰ πραγματοποιηθῆ, ἀλλὰ καὶ ἡ ὀρθόδοξη θεώρηση τῶν ἡμερῶν αὐτῶν νὰ κρα-

57. Βλ. Ἱ. Ζωναρά καὶ Θ. Βαλσαμώνος, Ἐρμηνεία τοῦ ΝΓ' ἀποστολικοῦ κανόνος: Γ. Πάλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, II, σελ. 71-72).

58. Ἐνθ' ἄν., σελ. 71.

59. Νικόδημου Ἄγιορείτου, Ἐρμηνεία τοῦ ΞΔ' κανόνος τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (Πηδάλιον, σελ. 83).

60. Αὐτόθι. Βλ. Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, V, 15, SC 329, σελ. 258.

τηθῆ. Λέγει λοιπὸν ὅτι ἐπιτρέπεται νὰ ἀπέχουν ὠρισμένοι ἀπὸ τὴν κατάλυση τῆς νηστείας τοῦ Σαββάτου καὶ τῆς Κυριακῆς, ὅταν αὐτὸ γίνεται ἀπὸ πραγματικὴ ἐγκράτεια καὶ ἀληθινὴ ἀσκησιμὴ μέσα σὲ καθωρισμένη ἢ προγραμματισμένη χρονικὴ περίοδο νηστείας μαζί μὲ τὰ Σάββατα καὶ τὶς Κυριακῆς, ὅμως «εἰς τὰς ἡμέρας ταύτας, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Κυριακὴν, πρέπει νὰ μὴ νηστεύουσιν ὅλην τὴν ἡμέραν, ταῦτόν εἰπεῖν νὰ μὴ ἀπερνοῦσιν ὀλότελα ἄσιτοι, ἀλλὰ νὰ λύσῃ τὴν νηστείαν, καὶ πρὸ τῆς ἐννάτης, καὶ μὲ κάποιον εἶδος βρωσίμου λυτικόν, ἀλλ' οὐ καταλυτικόν»⁶¹. **λύση** λοιπὸν μὲ σῦκα, σταφίδες κ.λπ. καὶ ὄχι **κατάλυση** μὲ συμμετοχὴ σὲ ὅλα τὰ βρώσιμα. Σὰν κάτι παρόμοιο μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ καὶ ἡ περίπτωση ποῦ ἡ **Παραμονὴ τῶν Θεοφανείων** τύχει Κυριακῆ: Κανονικά, ὡς Παραμονή, εἶναι ἡμέρα νηστείας, ἐπειδὴ ὅμως εἶναι ἡμέρα Κυριακῆ, ὁ πιστὸς πρέπει νὰ ἐνεργήσῃ κατὰ τὸν τρόπον ποῦ ἀφ' ἐνός μὲν νὰ διατηρήσῃ καὶ νὰ τιμήσῃ τὸν ἀναστάσιμο καὶ πανηγυρικὸ χαρακτήρα μὲ τὸ νὰ μὴ νηστεύσῃ, τρώγοντας ὀλίγους φοῖνικες (καὶ ὄχι λαδερὴ τροφή), ὥστε νὰ μὴ συμπορευθῆ μὲ τοὺς αἰρετικούς ποῦ νηστεύουν τὴν Κυριακὴν, καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ τιμήσῃ συγχρόνως τὸν νηστήσιμο χαρακτήρα τῆς Παραμονῆς τῶν Θεοφανείων μὲ τὸ νὰ μὴ φάγῃ μετὰ τὴν ἐνάτη ὥρα⁶².

Τέλος, κατὰ τρόπον Χριστολογικὸν ἐκφραζόμενος ὁ Θεόφιλος γιὰ τὴν ἡμέρα τῆς Κυριακῆς, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι «καὶ τὸ ἔθος καὶ τὸ πρέπον ἡμᾶς ἀπαιτεῖ πᾶσαν Κυριακὴν τιμᾶν, καὶ ἐν ταύτῃ πανηγυρίζειν, ἐπειδὴ ἐν ταύτῃ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασιν ἡμῖν ἐπρυτάνευσε. Διὸ ἐν ταῖς ἱεραῖς Γραφαῖς καὶ πρώτη κέκληται, ὡς ἀρχὴ ζωῆς ἡμῖν ὑπάρχουσα, καὶ ὀγδόη, ἅτε δὴ ὑπερανάβεβηκυῖα τὸν τῶν Ἰουδαίων Σαββατισμὸν»⁶³. Ἐδῶ νὰ σημειωθῆ ὅτι οἱ Χριστιανοὶ τρώγουν μέχρι τὸ μεσημέρι λάδι.

5. Νηστεία τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς

Μία τῶν νηστειῶν τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ νη-

61. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Ἑρμηνεία τοῦ ΞΔ' κανόνος τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (Πηδιάλιον, σελ. 84).

62. Βλ. Θεοφίλου Ἀλεξανδρείας, Κανὼν Α' (Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, IV, σελ. 342). Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης γνωρίζει τὴν νηστεία τῆς Παραμονῆς τῶν Θεοφανείων, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὴν νηστεία τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (Βλ. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία χρονικὴ τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου, 9, PG 99, 1696 καὶ 1697).

63. Θεοφίλου Ἀλεξανδρείας, Κανὼν Α' (Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, IV, σελ. 342).

στεία τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς. Καί ὁ μὲν ὄρος «*Τεσσαρακοστή*»⁶⁴ δείχνει τὴν διάρκεια αὐτῆς, ὁ δὲ ὄρος «*μεγάλη*» εἶναι προσδιοριστικός τῆς σημασίας της σὲ σχέση πρὸς τίς ἄλλες νηστείες. Ἐν ἄρᾳ, αὐτὴ ἡ νηστεία δείχνει καὶ διάρκεια καὶ ὑπεροχή. Ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης εἶναι σαφής: «*Καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον μεγάλη λέγεται, ὅτι καὶ ἕτεραί εἰσιν· αὕτη δὲ τούτων ὑπερέχει*»⁶⁵. Παραδίδεται, βεβαίως, ὅτι στὴν Ἀλεξάνδρεια κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα δὲν εἶχε ἐπιβληθῆ νηστεία τῆς Τεσσαρακοστῆς, ἀλλ' ὑπῆρχε συνήθεια νηστείας ἑξ ἡμερῶν καὶ «*αἰφνιδίως ἀνέκλυψεν ἡ Τεσσαρακοστή*»⁶⁶. καί, βεβαίως, «*μέχρι τῆς τελικῆς ἐπιβολῆς τοῦ θεσμοῦ τῶν 40 ἡμερῶν ἐμεσολάβησαν ἐνδιάμεσα στάδια νηστείας δύο ἢ τριῶν ἑβδομάδων*»⁶⁷.

Προπομπὸς τῆς νηστείας τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς εἶναι ἡ **Τυροφάγος** ἑβδομάδα, ἡ λεγομένη «*λευκή*», κατὰ τὴν ὁποία καταλύονται τυρὸς καὶ αὐγὰ καὶ ἡ ὁποία ἀρχίζει τὴν Δευτέρα μετὰ τὴν Κυριακὴ τῆς Ἀπόκρεω καὶ τελειώνει τὴν Κυριακὴ τῆς Τυρινῆς ἢ Τυροφάγου. Αὐτὴ ἡ ἑβδομάδα, μετὰ τὴν ἀποχὴ ἀπὸ τὸ κρέας, ἔχει τὴν σημασία της καὶ τὴν ἀξία της, καθότι συμβάλλει στὴν προκάθαρωση τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ εἰσέλθῃ στὴν νηστεία τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς. «*Ἐπεὶ καὶ ἡ Τυροφάγος ἑβδομάς διὰ τοῦτο νενομοθέτηται εἰς προκαθαρσιν ἡμῶν καὶ πρὸς τὴν ἁγίαν νηστείαν ἐτοιμασίαν, ἵνα προκαθαρθέντες τῇ νηστείᾳ προσέλθωμεν, καὶ ἀπὸ βρωμάτων λιπαινόντων καὶ σαρκωδῶν πρὸς ὀλίγον ἐγκρατευσάμενοι, τῆς νηστείας ἀψώμεθα, καθαροὶ τῆς καθαρωτάτης, καὶ ἅγιοι τῆς ἀγνῆς*»⁶⁸, λέγει ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης.

Ἡ νηστεία τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς ἀποδίδει ἔντονα τὴν νηστεία τοῦ ἰδιοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε, κατὰ ἓνα τρόπο, ἠθικὸ νόμο γιὰ ὅλους τοὺς Χριστιανούς. Οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι ὀρίζουν ὅτι πρέπει νὰ «*φυλάττεται*» αὐτὴ ἡ νηστεία, καθότι «*περιέχει*» «*μνήμην... τῆς τοῦ Κυρίου πολιτείας τε καὶ νομοθεσίας*»⁶⁹. Καθιερώθη, συνεπῶς, αὐτὴ ἡ νηστεία σὲ ἀνάμνηση τῆς ἀναλόγων ἡμερῶν νηστείας τόσοσιν τῶν Προφητῶν Μωυσέως καὶ Ἡλιοῦ⁷⁰

64. «*Ἡ ὄνομασία “Τεσσαρακοστή” κατ’ ἀρχὰς ἐσήμαινε τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν πρὸ τοῦ Πάσχα, ταχῶς δὲ τὸ ὄνομα ἐδόθη εἰς ὅλην τὴν περίοδον τῆς νηστείας πρὸ τοῦ Πάσχα, ὡς θὰ ἴδωμεν δὲ πολλοὶ ἐξελάμβανον καὶ τὴν Μεγ. ἑβδομάδα συμπεριλαμβανομένην εἰς τὴν Μεγ. Τεσσαρακοστὴν, ὅποτε ὁ χρόνος τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἐγένετο μεγαλύτερος*» (Ξενοφῶντος Σπ. Παπαχαραλάμπους, Ἡ ἀληθὴς νηστεία..., σελ. 62).

65. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Ἀπόκρισις ΝΣΤ', ΡΓ 155,908D.

66. Ξενοφῶντος Σπ. Παπαχαραλάμπους, Ἡ ἀληθὴς νηστεία..., σελ. 62-63.

67. Ἐνθ' ἀν., σελ. 63.

68. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Ἀπόκρισις ΝΣΤ' ΡΓ 155,904D-905A.

69. Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, V, 13, 3, SC 329, σελ. 246.

70. Ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας γράφει σχετικῶς γιὰ τὸ Πάσχα τῶν Χριστιανῶν: «*Καὶ δὴ καὶ*

ὄσον, τὸ καὶ σπουδαιότερον, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ παραδίδεται, βεβαίως, καὶ διὰ τοῦ ΞΘ' κανόνος τῶν ἁγίων Ἀποστόλων⁷¹.

Καὶ ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης ὁμιλεῖ περὶ τῆς τεσσαρακονθήμερου νηστείας τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς ὡς τῆς κυρίας νηστείας, ἐφόσον ἀπηχεῖ ἀκριβῶς τὴν ἰσομερῆ νηστεία τοῦ Κυρίου: «*Νηστεύομεν τὴν νηστείαν, τὴν ὁποῖαν καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐνήστευσεν, ἡ ὁποῖα καὶ ἁγία καὶ μεγάλη ὀνομάζεται τεσσαρακοστή, διὰ κάθαρσιν ἡμῶν καὶ ἰλασμόν καὶ ἀπαρχὴν καὶ δεκάτωσιν κατ' ἔτος τῆς ζωῆς ἡμῶν*»⁷².

Ἡ νηστεία αὐτὴ ἀρχίζει τὴν Δευτέρα τῆς Α' Ἑβδομάδος τῶν Νηστειῶν, τὴν γνωστὴ ὡς «*Καθαρὰ Δευτέρα*», καὶ τελειώνει τὴν Παρασκευὴ τοῦ Λαζάρου, δεδομένου ὅτι ἀκολουθοῦν δύο ἑορτές: Ἡ ἔγερση τοῦ Λαζάρου καὶ ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων· ἐν συνεχείᾳ δὲ ἀκολουθεῖ ἡ νηστεία τοῦ Πάσχα, ἥτοι ἡ νηστεία τῆς Μ. Ἑβδομάδος⁷³.

Εἶναι φυσικὸ ὅτι ἡ νηστεία εἶναι μία χρονικὴ περίοδος, κατὰ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος ζῆ οἰκειοθελῶς μία διαφορετικὴ κατάσταση κάποιων περιορισμῶν γιὰ ἓνα συγκεκριμένο σκοπὸ. Καὶ ἡ νηστεία τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς ἔχει σκοπὸ νὰ εἰσαγάγῃ τὸν ἄνθρωπο στὸ πνεῦμα τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου. Ἡ περίοδος τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς εἶναι περίοδος πένθους, ἡ δὲ νηστεία εἶναι μία ἔκφραση αὐτοῦ τοῦ πένθους καὶ γίνεται μάλιστα πιὸ δυνατὴ, ὅταν συνοδεύεται ἀπὸ τὴν προσευχὴ καὶ τὴν κατάνυξη τῆς καρδίας. Βεβαίως, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, προσβλέπων στὸν λυτρωτικὸ χαρακτήρα τῶν Παθῶν τοῦ Κυρίου καὶ τὸν Σταυρὸν καί, συνεπῶς, στὴν σκέψη ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι σημεῖα πένθους, τοποθετεῖ τὸ πένθος καὶ τὴν ἐκ τούτου νηστεία στὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο ἕνεκα τῶν ἁμαρτιῶν του: Τὴν ἁγία Τεσσαρακοστὴ νηστεύομεν «*οὐ διὰ τὸ πάσχα..., οὐδὲ διὰ τὸν σταυρόν, ἀλλὰ διὰ τὰ ἁμαρτή-*

ἡμεῖς τὸ κεφάλαιον τῆς ἑορτῆς κύκλων περιόδοις καθ' ἕκαστον ἔτος ἀναζωπυροῦμεν, προεόρτια μὲν προπαρασκευῆς ἕνεκα τὴν τεσσαρακονθήμερον ἄσκησιν παραλαβόντες κατὰ τὸν ἁγίων ζῆλον Μωυσέως καὶ Ἡλιοῦ, τὴν δὲ ἑορτὴν αὐτὴν εἰς ἄλυστον αἰῶνα ἀνανεοῦμενοι» (Εὐσεβίου Καισαρείας, Περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς, 4, PG 24, 697).

71. Βλ. Θ. Βαλασαμῶνος, Ἑρμηνεῖα τοῦ ΞΘ' κανόνος τῶν ἁγίων Ἀποστόλων: Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, II, σελ. 88-89. Βλ. ἐπίσης Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιστολὴ περὶ νηστειῶν, IV, ΣΕΛ. 572. «*Ἡ διάρκεια τῆς πρό τοῦ Πάσχα νηστείας, μὴ οὖσα κατ' ἀρχὰς καθωρισμένη, κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐπεξετάθη εἰς 40 ἡμέρας, εἰς ἀνάμνησιν τῆς νηστείας τοῦ Μωυσέως, τοῦ Ἡλιοῦ καὶ τοῦ Ἰησοῦ, οἵτινες ἐνήστευσαν 40 ἡμέρας, ὀνομασθεῖσα διὰ τοῦτο Τεσσαρακοστή*» (Σπ., Μακρῆ, ἐν ΘΗΕ, τόμ. 9, Ἀθῆναι 1966, στ. 448-450).

72. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Ἀπόκρισις NB' PG 155, 897A.

73. Βλ. «*Ἐπιτελείσθω δὲ ἡ νηστεία αὕτη πρό τῆς νηστείας τοῦ Πάσχα, ἀρχομένη μὲν ἀπὸ δευτέρας, πληρουμένη δὲ εἰς παρασκευὴν*»: Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, V 13, 3, SC 329, σελ. 246.

ματα τὰ ἡμέτερα...· ἐπει τό γε πάσχα οὐ νηστείας ἐστὶν οὐδὲ πένθους, ἀλλὰ εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς ὑπόθεσις. Ὁ γὰρ σταυρὸς ἀνείλε τὴν ἁμαρτίαν... Εἰ τοίνυν ἀγάπης ὑπόθεσις καὶ καύχημα ὁ σταυρὸς, μὴ λέγωμεν δι' αὐτὸν πενθοῦμεν»⁷⁴. Εἶναι, συνεπῶς, βεβαίον ὅτι νηστεύομεν τὴν Τεσσαρακοστή, κατὰ μίμηση τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος ἐνήστευσε στὴν ἔρημο τεσσαράκοντα ἡμέρες καὶ νύκτες (Ματθ. 4,2). Αὐτὸν τὸν πένθιμο χαρακτηῖρα ἀναγνωρίζοντες οἱ ἅγιοι Πατέρες ἀπαγορεύουν διὰ διαφορῶν κανόνων κάθε ἐκδήλωση χαρμοσύνης χαρακτηῖρος. Ὁ ΝΑ' κανὼν τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου δὲν ἐπιτρέπει νὰ τελοῦνται γενέθλια Μαρτύρων κατὰ τὸ Σαρανταήμερο, εἰ μὴ μόνον τὰ Σάββατα καὶ τὶς Κυριακῆς⁷⁵. καὶ ὁ ΝΒ' τῆς αὐτῆς Συνόδου δὲν ἐπιτρέπει τὴν τέλεση γάμου ἢ γενεθλίων⁷⁶.

Κατὰ τὴν νηστεία τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς γίνεται κατάλυση οἴνου καὶ ἐλαίου μόνον τὰ Σάββατα καὶ τὶς Κυριακῆς· στίς ὑπόλοιπες ἡμέρες ἡ νηστεία συνίσταται σὲ ξηροφαγία, δηλαδή, σὲ φυτικές τροφές χωρὶς ἔλαιο, ὅπως ἀναφέρει χαρακτηριστικῶς ὁ Ν' κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας: «...ἀλλὰ δεῖ πᾶσαν τὴν Τεσσαρακοστὴν νηστεύειν ξηροφαγοῦντας»⁷⁷. ψάρια δὲ τρώγουν οἱ Χριστιανοὶ μόνον στὴν ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ· καὶ μάλιστα, ἂν τύχη αὐτὴ στὴν Μ. Ἑβδομάδα, τότε καταλύεται μόνον οἶνος καὶ ἔλαιον. Ὁ ἅγιος Νικόδημος σημειώνει ὅτι μ' αὐτὴν τὴν θέση εἶναι σύμφωνα ὅλα τὰ Τυπικά, τόσον τὰ χειρόγραφα ὅσον καὶ τὰ τυπωμένα. Ἐξ αὐτοῦ δὲ συμπεραίνει ὅτι ἡ συνήθεια νὰ τρώγουν ψάρια τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων εἶναι τῶν νεωτεριστῶν⁷⁸. ἐπ' αὐτοῦ, βεβαίως, γίνεται λόγος κατωτέρω.

Κατάλυση τῆς νηστείας κατὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστή δὲν νοεῖται ἢ διὰ κρέατος· εἶναι δὲ τόσον ἀυστηρὸς ὁ κανὼν, ὥστε καὶ σὲ περιπτώσεις βαρέως ἀσθενούντων ἀνθρώπων νὰ μὴ ἐπιτρέπη τὴν διὰ κρέατος κατάλυση τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ἔστω καὶ ἂν εὐρίσκωνται στὰ πρόθυρα τοῦ θανάτου⁷⁹.

Οἱ ἀσθενεῖς ἐπιτρέπεται νὰ μὴ νηστεύουν· ἄλλωστε, ἡ νηστεία γίνεται γιὰ τὴν ταπείνωση τῆς σαρκὸς· ὅταν ὁμως ὑπάρχη ἀσθένεια, ἡ ταπείνωση ἦδη

74. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς τοὺς τὰ πρῶτα Πάσχα νηστεύοντας, 4, PG 48, 867-868.

75. Βλ. Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, ΙΙΙ, σελ. 218.

76. Βλ. ἐνθ' ἄν., σελ. 219.

77. Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, ΙΙΙ, σελ. 217. Βλ. καὶ Ξενοφῶντος Σπ. Παπαχαλαμπους, Ἡ ἀληθὴς νηστεία..., σελ. 66.

78. Πηδάλιον, σελ. 92.

79. «Κατάλυσιν δὲ ἀκούων, μὴ εἴπης τὴν διὰ κρέατος· δι' ἀσθένειαν γὰρ σωματικὴν οὐ παρχωρηθήσεται τις, κἂν τὰ λείσθια πνέη, κρεωφαγῆσαι τὴν μεγάλην Τεσσαρακοστήν»: Θ. Βαλααμῶνος, Ἑρμηνεία τοῦ ΞΘ' κανόνος τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, ΙΙ, σελ. 88.

προέρχεται ἐξ αὐτῆς⁸⁰. Καὶ στὸν Ι' κανόνα τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας ἡ ἐρμηνεία εἶναι ὅτι «πρέπει νὰ συγχωρηθῇ ὁ τοιοῦτος νὰ λάβῃ τὸ ἱκανὸν φαγητὸν καὶ ποτόν, μὲ τὸ ὁποῖον δύναται νὰ βαστάσῃ καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀσθένειάν του, καθὼς ἤθελε διορισθῆ ἀπὸ τινα θεοφοβούμενον ἰατρόν· διότι δίκαιον εἶναι νὰ τρώγῃ λάδι ἐκεῖνος ὁποῦ τελείως ἐξηράνθη ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν»⁸¹.

6. Τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου καὶ ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων

Τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου καὶ ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων θεωροῦνται ἐκτὸς τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς. Ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης ἀναφέρει σχετικῶς ὅτι «οἱ τὰ ἰδιόμελα δὲ γεγραφότες Πατέρες, τῇ Παρασκευῇ τοῦ Λαζάρου ψάλλειν ἐκθέμενοι *Τὴν ψυχωφελῆ πληρώσαντες Τεσσαρακοστήν, τὴν ἔγερσίν τε τοῦ Λαζάρου καὶ τὴν ἑορτὴν τῶν Βαΐων ὡς ἰδίας ἑορτάζοντες ἑορτάς, καὶ ἔτι τὴν ἁγίαν ἑβδομάδα τῶν τοῦ Κυρίου σωτηρίων παθῶν, ἰδία παρὰ τὴν νηστείαν ἄγοντες τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, δι' αὐτὰ ἐξαιρέτως τὰ τοῦ Κυρίου ἀγιώτατα πάθη, ἃ ὑπὲρ ἡμῶν ἤνεγκε, τὴν ἀπάθειαν ἡμῖν χορηγῶν*»⁸².

Αὐτὲς λοιπὸν οἱ δύο ἡμέρες, τυπικῶς εὐρίσκονται στὴν Μ. Τεσσαρακοστή⁸³, οὐσιαστικῶς ὁμῶς εἶναι ἐκτὸς αὐτῆς, δεδομένου ὅτι ἡ Μ. Τεσσαρακοστὴ ἀρχίζει τὴν Δευτέρα, μετὰ τὴν Κυριακὴ τῆς Τυροφάγου, καὶ τελειώνει τὴν Παρασκευὴ τῆς λεγομένης «βουβῆς» ἑβδομάδος, ἥτοι τὴν Παρασκευὴ πρὸ τοῦ Σαββάτου τοῦ Λαζάρου. Ὑπολογίζονται δηλαδὴ πέντε δλόκληρες ἑβδομάδες (ἀπὸ τὴν Πρῶτῃ ἑβδομάδα τῶν Νηστειῶν μέχρι τὴν Πέμπτῃ ἑβδο-

80. Βλ. «Ἡ γὰρ νηστεία διὰ ταπεινώσιν ἐπινενόηται τῆς σαρκός· εἰ δ' ἐκ νόσου ἢ ἀσθενείας ἄλλης τινός καταπονοῖτο ἡ σὰρξ, ἢ ἐκ τῆς νηστείας ταπεινώσιν ἐκεῖνη οὐκ ἀναγκαία». Ἰ. Ζωναρᾶ, Ἐρμηνεία τοῦ ΞΘ' κανόνος τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, II, σελ. 88.

81. Πηδάλιον, σελ. 671. Ἐνταῦθα ὑπάρχει συμφωνία τοῦ ἁγίου Νικοδήμου μὲ τὸν Βαλσαμῶνα, ἐνθα καὶ πάλιν τονίζεται ὅτι ἡ νηστεία τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς εἶναι ξηροφαγία καὶ ἀποχὴ ἀπὸ τοῦ ἐλαίου: Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας, Ἀπόκρισις Ι', Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, IV, σελ. 337 καὶ Πηδάλιον, σελ. 93, σμ. 2.

82. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Ἀπόκρισις NB', PG 155, 897C. Ὡς πρὸς τὸ Στιχηρὸν ἰδιόμελον «*Τὴν ψυχωφελῆ πληρώσαντες τεσσαρακοστήν, καὶ τὴν ἁγίαν ἑβδομάδα τοῦ Πάθους σου αἰτοῦμεν κατιδεῖν Φιλάνθρωπε...*», βλ. ΤΡΙΩΔΙΟΝ, Σάββατο πρὸ τῶν Βαΐων, Τοῦ ἁγίου καὶ δικαίου Λαζάρου, ἐκδ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ, Ἐν Ἀθήναις 1993.

83. Γιὰ τὸν ἀκριβῆ ὑπολογισμό τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, βλ. Ξενοφάντος Σπ. Παπαχαλαμπους, Ἡ ἀληθὴς νηστεία..., σελ. 77-79.

μάδα), πολλαπλασιαζόμενες επί επτά ημέρες καθεμία, και προστιθέμενες σ' αυτές και πέντε ημέρες από την Έκτη εβδομάδα (δηλαδή από Δευτέρα έως Παρασκευή της «βουβής»): έτσι μαθηματικώς έχουμε: $5 \times 7 (\text{ήμ.}) = 35 + 5 \text{ ήμ. της Στ}' = 40$.

Έν αναφορᾷ πρὸς τὴν νηστεία αὐτῶν τῶν δύο ἡμερῶν ὑπάρχει μία διαφοροποίηση, ιδίως γιὰ τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων, στο ζήτημα τοῦ ἂν καταλύεται ψάρι ἢ ὄχι. Ἡ γνώμη τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου εἶναι ὅτι τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων «τρώγεται ψάρι»: «Ἰχθύας δὲ οὐδαμῶς ἐσθίωμεν τῶν τὴν ἁγίαν ταύτην νηστείαν (=τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς), πλὴν τῆ ἡμέρα τοῦ Σαββάτου, καὶ τῆ Κυριακῆ τῶν Βαΐων, εἰς δόξαν τοῦ κατελθόντος ἐκ τῆς νηστείας καὶ συνεσθιασθέντος ἐπὶ τῆ τοῦ Λαζάρου ἐγέρσει· ἢ καὶ ἀριδῆλως ὡς μία οὔσα καὶ αὐτῆ τῶν τοῦ Χριστοῦ θείων ἑορτῶν»⁸⁴. Κατὰ τὸν ὄσιον τοῦτον ἡ ἰχθυοφαγία ἐπιτρέπεται ὄχι μόνον τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων ἀλλὰ καὶ τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου, καθότι καὶ αὐτῆ θεωρεῖται Δεσποτικὴ ἑορτὴ (=εορτὴ τοῦ Χριστοῦ): ὁμως, γιὰ νὰ διατηρηθῆ ἡ δόξα τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων, ψάρι τρώγεται μόνον τὴν Κυριακῆ⁸⁵.

Διὰ τὸν ἅγιο ὁμως Νικόδημο τὸν Ἄγιορείτη (ὅπως ἦδη ἀνεφέραμεν), ὁ ὁποῖος ἐπικαλεῖται τὰ Τυπικά, χειρόγραφα ἢ τυπωμένα, τοῦ Ἁγίου Ὁρους, μόνον σὲ μία ἡμέρα τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς τρώγεται ψάρι, δηλαδή στὴν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ⁸⁶. Μὲ τὴν κατάλυση ἰχθύος κατὰ τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων φαίνεται νὰ συμφωνῆ καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὁ ὁποῖος δὲν ἀναφέρει μὲν τίποτε συγκεκριμένο, ἐξ ὅσων ὁμως γράφει συνάγεται ἡ ἰχθυοφαγία τῆς ἐν προκειμένῳ Κυριακῆς⁸⁷. Ἄλλωστε, ὅπως σημειώνεται στὴν ἀρχὴ τῆς παραγράφου, ἡ ἀνάστασις τοῦ Λαζάρου καὶ ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων εὐρίσκονται, ὡς ἰδιαιτερές ἑορτές, ἔξω ἀπὸ τὴν Μ. Τεσσαρακοστή. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ θέση τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ὅταν λέγουν: «Μεθ' ἅς», δηλαδή μετὰ τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων, «ὕμιν φυλακτέα ἡ νηστεία τῆς τεσσαρακοστῆς, μνήμην περιέχουσα τῆς τοῦ Κυρίου πολιτείας τε καὶ νομοθεσίας. Ἐπιτελείσθω δὲ ἡ νηστεία αὕτη πρὸ τῆς νηστείας τοῦ Πάσχα, ἀρχομένη μὲν ἀπὸ δευτέρας, πληρουμένη δὲ εἰς παρασκευὴν. Μεθ' ἅς ἀπονηστεύσαντες ἄρξασθε τῆς ἁγίας τοῦ Πάσχα ἑβδομάδος, νηστεύοντες αὐτὴν πάντες μετὰ φόβου καὶ τρόμου...»⁸⁸. Εἶναι λοιπὸν

84. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία χρονικὴ τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου 9, PG 99, 1700.

85. Βλ. Ξενοφώντος Σπ. Παπαχαράλαμπος, ἡ ἀληθὴς νηστεία..., σελ. 71.

86. Βλ. Πηδάλιον, σελ. 92, σημ. 1.

87. Βλ. Ξενοφώντος Παπαχαράλαμπος, Ἡ ἀληθὴς νηστεία..., σελ. 69.

88. Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, 13, 3-4, SC 329, σελ. 246.

ἐνδεικτικοί οἱ ὄροι «ἀπονηστεύσαντες» καί «ἄρξασθε», δεικνύοντες ὅτι μία νηστεία τελειώνει καί μία ἄλλη ἀρχίζει. Αὐτὴ ποὺ τελειώνει εἶναι ἡ νηστεία τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς καί αὐτὴ ποὺ ἀρχίζει εἶναι ἡ νηστεία τῆς Μ. Ἑβδομάδος. Ἄρα, οἱ ἑορτῆς τῆς ἐγέρσεως τοῦ Λαζάρου καί τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων εὐρίσκονται σὰν ἀνεξάρτητες ἀνάμεσα στίς δύο νηστείες. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ θέση αὐτῶν τῶν τριῶν ἑορτῶν ἴσως νὰ δίδῃ τὸ δικαίωμα νὰ ὀμιλοῦν περὶ ἡμερῶν, κατὰ τίς ὁποῖες καταλύεται ψάρι, τὴν Κυριακὴ δέ, κατὰ μία ἀποψη, καί αὐγὸ⁸⁹.

7. Μεγάλη Ἑβδομάδα

Ἡ νηστεία τῆς Μ. Ἑβδομάδος, ἂν καί ὑπάρχη συνήθεια νὰ τὴν συνυπολογίζουν μὲ τὴν νηστεία τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ἐν τούτοις εἶναι αὐτοτελὴς νηστεία: Νηστεία τῆς ἑβδομάδος τοῦ Πάθους τοῦ Κυρίου. Στίς Ἀποστολικὰς Διαταγὰς διαβάξομεν: «Μεθ' ἧς (=τὰς ἡμέρας τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς) ἀπονηστεύσαντες ἄρξασθε τῆς ἁγίας τοῦ πάσχα ἑβδομάδος, νηστεύοντες αὐτὴν πάντες μετὰ φόβου καὶ τρόμου»⁹⁰.

Ἐνταῦθα φαίνεται σαφῶς, ἀπὸ τὴν χρῆση τοῦ ρήματος «ἄρξασθε», ὅτι ἡ νηστεία αὐτὴ εἶναι ὄντως ἄλλη νηστεία. Ἄλλωστε, οἱ Ἀπόστολοι μὲ τὴν γνωστὴ σαφήνεια τῶν κανόνων μᾶς πληροφοροῦν περὶ αὐτῆς τῆς νηστείας, ὅτι μάλιστα ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς τὴν ὑπέδειξε φανερώσας καί τὴν σημασίαν αὐτῆς: «Παρηγγειλεν οὖν ἡμῖν αὐτός (= ὁ Ἰησοῦς) νηστεύειν τὰς ἕξ ἡμέρας ταύτας διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων δυσσέβειαν καὶ παρανομίαν, πενθεῖν αὐτοὺς καὶ ὀδύρεσθαι παρακελευσάμενος ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ αὐτῶν· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς αὐτοῖς ἐπεδάκρυσεν, ἀγνοήσασι τὸν καιρὸν τῆς ἐπισκοπῆς αὐτῶν (Λουκ. 19, 41. 44)· τετραδάδα δὲ καὶ παρασκευὴν προσέταξεν ἡμῖν νηστεύειν, τὴν μὲν διὰ τὴν προδοσίαν, τὴν δὲ διὰ τὸ πάθος· ἀπονηστεύσαι δὲ προσέταξεν τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ ἀλέκτορος φωνήσαντος, αὐτὸ δὲ νηστεύσαι τὸ σάβ-

89. Γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς καταλύσεως αὐγοῦ κατὰ τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων, γράφει ὁ Χρ. Ἐνισλείδης (Ὁ θεσμὸς τῆς νηστείας, σελ. 87) καὶ ἀναφέρει ὁ Ξενοφῶν Παπαχαλαλάμπους (Ἡ ἀληθὴς νηστεία..., σελ. 71).

90. Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, V, 13, 4, SC 329, σελ. 246. Ἐπίσης, V, 18, 1, SC 329, σελ. 268: «Ἐν ταῖς ἡμέραις οὖν τοῦ πάσχα νηστεύετε, ἀρχόμενοι ἀπὸ δευτέρας μέχρι παρασκευῆς καὶ σαββάτου, ἕξ ἡμέρας, μόνῳ χρώμενοι ἄρτῳ καὶ ἅλῃ καὶ λαχάνοις καὶ ποτῶ ὕδατι, οἶνου δὲ καὶ κρεῶν ἀπέχεσθε ἐν ταύταις· ἡμέραι γὰρ εἰσι πένθους, ἀλλ' οὐχ ἑορτῆς». Βλ. ἐπίσης Ἐπιφανίου, Κατὰ αἵρέσεων 3,1, αἵρεσις 75, 7, PG 42, 512. Ὁμοίως, Ἀναστασίου Σιναΐτου, Ἐρωτησεις-Ἀποκρίσεις, 64, PG 89, 664.

βατον, οὐχ ὅτι δεῖ τὸ σάββατον νηστεύειν, κατάπαυσιν δημιουργίας ὑπάρχον, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνο μόνον χρὴ νηστεύειν, τοῦ δημιουργοῦ ἐν αὐτῷ ἔτι ὑπὸ γῆν ὄντος»⁹¹.

Κατὰ τὴν Μ. ἑβδομάδα ἡ νηστεία παρουσιάζεται αὐστηροτέρα, ἀλλὰ πάντοτε μὲ τὴν ὑπόμνηση τῆς ἀντοχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀναφορά, βεβαίως, γίνεται στὶς πέντε πρῶτες ἡμέρες, καθότι ἡ Μ. Παρασκευὴ καὶ τὸ Μ. Σάββατον εἶναι ἡμέρες αὐστηρῆς νηστείας. Προτείνεται γιὰ τὶς ἡμέρες Δευτέρα ἕως Πέμπτη ἀποχὴ ἀπὸ τὸ κρασί καὶ τὸ λάδι· προτείνεται δηλαδή ξηροφαγία. Λέγει ὁ Θεόδωρος Στουδίτης: «Τὴν δὲ ἀγίαν μεγάλην ἑβδομάδα νήστευσι πάντως διατηροῦμεν, εἰ δυνατόν, οὔτε ἔλαιον, οὔτε οἶνον, πάρεξ τῆ ἀγρυπνία τῶν ἀγίων παθῶν πλείν τι πρὸς τὴν χρεῖαν διὰ τὸν κόπον»⁹². Εἶναι γνωστὸν ὅτι καὶ σήμερον πολλοὶ ἐφαρμόζουν τὸ **τρίμηρον**, ἦτοι ἀσιτία ἢ ξηροφαγία ἀπὸ τὴν Μ. Δευτέρα μέχρι τὴν Μ. Τετάρτη⁹³.

8. Μέγα Σάββατον

Ἦδη, ἀπὸ τὴν προηγούμενη Ἀποστολικὴ Διαταγὴ φαίνεται σαφῶς ἡ ἐντολὴ τῆς νηστείας τοῦ μοναδικοῦ Σαββάτου ὄλου τοῦ ἔτους, ἦτοι τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, ἐπειδὴ κατ' αὐτὸ «εὐρίσκετο εἰς τὸν τάφον τοῦ Κυρίου τὸ Σῶμα, καθ' ὃ καὶ οἱ ὀρθόδοξοι πάντες νηστεύομεν»⁹⁴. Αὐτὸς ὁ κανὼν (ΞΔ' τῶν ἀγίων Ἀποστόλων) ἔχει συμπεριληφθῆ στὸν ΝΕ' κανόνα τῆς ΣΤ' ἐν Τρούλλῳ Οἴκ. Συνόδου, γιὰ νὰ δεῖξη τὴν σοβαρότητα τῆς μὴ νηστείας τοῦ Σαββάτου (πλὴν τοῦ Μεγάλου Σαββάτου) καὶ τῆς Κυριακῆς. Ἐπανέρχονται, ἐν προκειμένῳ, οἱ θεῖοι Πατέρες στὸ ζήτημα αὐτὸ ἐξ αἰτίας τῆς νηστείας, τὴν ὁποῖαν ἔκαναν στὴ Ρώμῃ οἱ λατῖνοι κατὰ τὰ Σάββατα τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς καὶ νὰ ὑπενθυμίσουν ὅτι ὁ ἀποστολικὸς κανὼν (ΞΔ') πρέπει ἀπαρασαλεύτως, ὅπως λέγει ὁ Ἀριστηνός, νὰ φυλάσσεται⁹⁵.

91. Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, V, 20(15), SC 329, σελ. 258.

92. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία χρονικὴ τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου, PG 99, 1700. Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Περὶ τῶν ἀγίων νηστειῶν, 7, PG 95, 69.

93. Βλ. Ξενοφάντος Σπ. Παπαχαραλάμπους, ἡ ἀληθὴς νηστεία..., σελ. 61.

94. Νικοδήμου Ἁγιορείτου, Ἐρμηνεία τοῦ ΞΔ' κανόνος τῶν ἀγίων Ἀποστόλων, Πηδάλιον, σελ. 83. «Εἰ τις Κληρικὸς εὐρεθῆ τὴν Κυριακὴν ἡμέραν νηστεύων, ἢ τὸ Σάββατον, πλὴν τοῦ ἑνὸς μόνον, καθαιρεῖσθω. Εἰ δὲ Λαϊκός, ἀφοριζέσθω»: Κανὼν ΞΔ' (ΞΣΤ') τῶν ἀγίων Ἀποστόλων. Ὁ Ἀριστηνός τὸν κανόνα τοῦτον μνημονεύει ὡς ΞΔ' καὶ ὄχι ΞΣΤ': (βλ. Ἐρμηνεία ΝΕ' κανόνος τῆς ΣΤ' ἐν Τρούλλῳ Οἴκ. Συνόδου, Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, II, σελ. 435.

95. Ἀ. Ἀριστηνοῦ, Ἐρμηνεία τοῦ ΝΕ' κανόνος τῆς ΣΤ' ἐν Τρούλλῳ Οἴκ. Συνόδου, Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, II, σελ. 435. Σημειωτέον ὅτι ἡ νηστεία τοῦ Σαββάτου τῶν λατίνων,

9. Ἡ Διακαινήσιμος ἑβδομάδα

Ἡ Διακαινήσιμος ἑβδομάδα λογίζεται «ὡς μία κυριώνυμος ἡμέρα», οἱ δὲ πιστοὶ ὀφείλουν μὲ ψαλμούς, ὕμνους καὶ πνευματικὰ ἄσματα «ἐν ταῖς ἀγίαις Ἐκκλησίαις σχολάζειν», ὥστε ἔτσι νὰ συνανίστανται καὶ νὰ συνανυψώνωνται μὲ τὸν ἀναστάντα Χριστόν⁹⁶.

Ὁ Ζωναρᾶς λέγει: «Ἐορτάζειν οἱ ἀπὸ Χριστοῦ κεκλημένοι ὀφείλομεν, οὐ τρυφᾶς ἑαυτοῖς καὶ λαμπρότητας καὶ ἀνέσεις ἐπιτηδεύοντες, ἀλλὰ πνευματικῶς εὐφροινόμενοι. Πνευματικὴ δ' ἐστὶν εὐφροσύνη, τὸ ἄδειν τῷ Κυρίῳ καὶ δοξάζειν αὐτόν... Οὕτω τοίνυν καὶ τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν βούλεται εορτάζειν ἡμᾶς ὁ κανὼν, ὄλην τὴν ἑβδομάδα ἐν ἐκκλησίαις σχολάζοντες, ἐν ψαλμοῖς τε καὶ ὕμνοις ἄδοντας τῷ Κυρίῳ, καὶ οὕτως ἐν Χριστῷ εορτάζοντας...»⁹⁷. Τὸ αὐτὸ πνεῦμα διακρίνει τὴν ἐρμηνείαν καὶ τοῦ Βαλσαμῶνος καὶ τοῦ Ἀριστηνοῦ⁹⁸.

Δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἔννοια τῆς θεωρήσεως τῆς Διακαινησίμου ἑβδομάδος ὡς μιᾶς ἡμέρας ἀπαιτεῖ καθημερινὴ προσέλευση (μὲ τὰ σημερινὰ δεδομένα) στὸν ἱερό Ναό, ὥστε νὰ συνεορτάζεται ἡ Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου καὶ νὰ παρατείνεται ἡ χαρὰ καὶ ἡ εὐωχία αὐτῆς τῆς ἡμέρας. Μὲ τὴν ἔννοια αὕτη καὶ ὁ νηστήσιμος χαρακτήρας τῆς Τετάρτης καὶ τῆς Παρασκευῆς ἀπομακρύνεται, καθόσον δὲν χωρεῖ πένθος στὴν Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Βαλσαμῶν ἐξηγεῖ, ἐρμηνεύων τὴν μὴ τήρηση τῆς νηστείας αὐτῶν τῶν δύο ἡμερῶν τῆς Διακαινησίμου ἑβδομάδος, ὅτι ἡ «τῆς Διακαινησίμου ἑβδομάς ὡς αὕτη ἡ μεγάλη Κυριακὴ λογίζεται· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐωθινὰ

ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀντιβαίνει στοὺς κανόνες, δὲν ἔχει καμμία ἠθικὴ ἀξία, διότι εἶναι νηστεία τῆς Τετάρτης ποὺ μετέφεραν οἱ λατίνοι στὸ Σάββατο: «Οἱ δὲ Λατίνοι δὲν ἠμποροῦν νὰ προφασισθοῦν ὅτι νηστεύουν δι' ἄσκησιν τὸ Σάββατον· ὄχι. Διότι, καθὼς γράφει ὁ Πλάτινας, Ἰννοκέντιος ὁ Πάπας ἀνέτρεψε τὴν νηστείαν τῆς Τετάρδος, ἀντ' αὐτῆς δὲ εἰσήγαγε τὴν νηστείαν τοῦ Σαββάτου. Πῶς λοιπὸν ἡ νηστεία τοῦ Σαββάτου ἠμπορεῖ δι' ἄσκησιν νὰ νηστεύηται παρὰ τοῖς Λατίνοις, οἵτινες κακῶ τὸ καλὸν οἶονται, καὶ μὲ τὴν παράνομον τοῦ Σαββάτου νηστείαν, τὴν νόμιμον καταλύουσι τῆς Τετάρδος νηστείαν;» (Πηδάλιον, σελ. 84, σημ. 1). Καί, βεβαίως, δὲν ἐνήστευον μόνον τὰ Σάββατα τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ Σάββατα τοῦ ἔτους (βλ. Θ. Βαλσαμῶνος, Ἐρμηνεία τοῦ ΝΕ' κανόνος τῆς ΣΤ' Οἰκ. Συνόδου, Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, II, σελ. 435).

96. Βλ. ΞΣΤ' κανόνα τῆς ΣΤ' ἐν Τροούλῳ Οἰκ. Συνόδου, Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, II, σελ. 460 καὶ Πηδάλιον, σελ. 279.

97. Ἰ. Ζωναρᾶ, Ἐρμηνεία τοῦ ΞΣΤ' κανόνος τῆς ΣΤ' Οἰκ. Συνόδου: Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, II, σελ. 461.

98. Βλ. ἐνθ' ἄν., σελ. 461-462.

ἀναστάσιμα εὐαγγέλια καθημέραν ἀναγινώσκονται»⁹⁹. Γι' αὐτό, ἄλλωστε, δὲν νηστεύονται καὶ τὰ Σάββατα καὶ οἱ Κυριακὲς τῆς Τεσσαρακοστῆς, καθότι, ὅπως λέγει πάλιν ὁ Βαλσαμών, «Τὸ Σάββατον οὐ νηστεύομεν, ἵνα μὴ δόξωμεν Ἰουδαῖζοντες τὴν Κυριακὴν πανηγυρίζομεν, διὰ τὴν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παγκόσμιον χαρὰν καὶ ἀνάστασιν»¹⁰⁰.

Νὰ σημειωθῆ ὅτι κατὰ τὴν τεσσακονθήμερη περίοδο τοῦ Πάσχα, καὶ μετὰ τὴν ἑβδομάδα τῆς Διακαινησίμου, ὅπου τὰ πάντα καταλύονται, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς Δευτέρας τοῦ Θωμᾶ, τὴν Τετάρτη καὶ τὴν Παρασκευὴ καταλύεται μόνον λάδι καὶ κρεασὶ καὶ ὄχι κρέας καὶ γαλακτερά¹⁰¹.

10. Μεσοπεντηκοστή

Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης, χαρακτηρίζων αὐτὴν τὴν ἑορτὴν «δεσποτικὴν», λέγει ὅτι οἱ πρὸ αὐτοῦ ἅγιοι Πατέρες «αὐτὴν ἀνεκδοιάστως ἐόρταζόν τε καὶ **εἰς πᾶν ἔσθιον**». Βεβαίως, δὲν ἐπιμένει σ' αὐτὴν τὴν παράδοση, ἀλλὰ τὴν προτείνει, ὥστε νὰ γίνῃ προσωπικὴ διάθεση καὶ ἐπιλογή: «*Νῦν δὲ ὁ χωρῶν, χωρεῖτω ἐν ταύτῃ, εἰ δυνατόν*», λέγει. Πάντως δικαιολογεῖ τοὺς πρὸ αὐτοῦ Πατέρες, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ Μεσοπεντηκοστή «ἐπισυνάπτει τὴν τε ἀνάστασιν καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐπιφοίτησιν· καὶ ἐπιφαίνεται χαρμῶσυνος ἡ νῦν ἑορτὴ τοῦ Μονογενοῦς, ὡς μέσον θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος αὐτὸς δοξαζόμενος καὶ προσκυνούμενος»¹⁰². Ἡ ἁγία μας Ἐκκλησία δέχεται ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν Τετάρτη γίνεται κατάλυση ἰχθύος, ὅπως καὶ τὴν **Τετάρτη τῆς ἀποδόσεως τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου**¹⁰³.

99. Θ. Βαλσαμώνος, Ἐρμηνεία ΞΘ' κανόνος τῶν ἁγίων Ἀποστόλων: Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, ΙΙ, σελ. 89. Εἰς τὴν ἀπόκριση ποὺ δίδει στὸν Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας κ. Μάρκο γράφει σχεδὸν τὰ αὐτὰ: «Κατὰ δὲ τὴν ἑβδομάδα τῆς Διακαινησίμου ἀκινδύνως κρεωφαγῆσομεν κατὰ τὴν αὐτῆς τετράδα καὶ παρασκευὴν· ὡς μία γὰρ λογίζεται Κυριώνυμος τὸ ἑπταήμερον τοῦτο διάστημα» (Θ. Βαλσαμώνος, Ἐπιστολαὶ κανονικαί..., ΝΔ': Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, ΙV, σελ. 488).

100. Θ. Βαλσαμώνος, Ἐρμηνεία τοῦ ΞΣΤ' κανόνος τῶν ἁγίων Ἀποστόλων: Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, ΙΙ, σελ. 84.

101. Βλ. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία χρονικὴ τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου, 10, PG 99, 1700CD.

102. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία..., 10, PG 99, 1700A.

103. Βλ. Σχόλιον εἰς τὸ τέλος τῆς Συμφωνίας τοῦ Κ' κανόνος τῆς Α' Συνόδου (Πηδάλιον, σελ. 789).

11. Ἑβδομάδα τοῦ ἁγίου Πνεύματος

Κατὰ τὴν ἑβδομάδα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἦτοι μετὰ τὴν Κυριακὴ τῆς Πεντηκοστῆς, γίνεται κατάλυση στὰ πάντα διὰ τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἡ ὁποία ἔδωσε χαρὰ, ὅπως ἀκριβῶς ἡ Γέννηση τοῦ Σωτῆρος καὶ ἡ θεία Ἀνάστασή Του¹⁰⁴.

12. Οἱ τέσσερις νηστείες

Ἡ ἁγία μας Ἐκκλησία ἔχει μέσα στὴν διδασκαλία τῆς διάφορες νηστείες, οἱ ὁποῖες βοηθοῦν ἀκριβῶς τὸν Χριστιανὸ νὰ ζῆ διάφορες ἱστορικές στιγμὲς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἄλλων ἁγίων Προσώπων, ἀλλὰ καὶ παροτρύνουν αὐτὸν στὸν ξεχωριστὸ τρόπο αὐτῶν τῶν συγκεκριμένων ἐνθυμήσεων. «*Αἱ νηστεῖαι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τῶν Χριστουγέννων καὶ τῆς Θεοτόκου εἰς τοιαύτην ἔκτασιν καὶ ἔντασιν (=δηλαδὴ αὐστηρὰν νηστείαν) ἐπεβλήθησαν ὡς ὑποχρεωτικαὶ κατ' ἀρχὰς μόνον εἰς τοὺς μοναχοὺς, ἀλλὰ βαθμηδὸν ἐπεβλήθησαν ὡς τοιαῦται καὶ εἰς τοὺς μὴ μοναχοὺς, κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς, ἀλλὰ τοῦτο ἔγινε μετὰ τὸ τέλος τῆς ἰβ' ἑκατονταετηρίδος*»¹⁰⁵.

Ὁ Βαλασαμῶν λέγει: «*Ὅτι μετὰ νηστειῶν ἑορτάζειν ὀφείλομεν οὐ μόνον τὴν κοσμοσωτήριον τοῦ Κυρίου Ἀνάστασιν, ἀλλὰ καὶ τὰς ρηθείσας τέσσαρας ἑορτάς, τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, φημί, τῆς Μεταμορφώσεως, τῆς Κοιμήσεως τῆς ἁγίας Θεοτόκου, καὶ τῶν Γενεθλίων τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, καθὼς κατωτέρω ρηθήσεται*»¹⁰⁶.

Ἡ πίστη λοιπὸν τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν δὲν ἀφήνει περιθώρια ἀρνήσεως ἢ ἐπιφυλάξεως ἢ ἀδιαφορίας γιὰ τὸν ἑορτασμὸ τῶν ἀνωτέρω τεσσάρων ἑορτῶν μὲ προηγούμενη τούτων νηστεία καὶ προσευχή.

Ἡ νηστεία τῶν Χριστουγέννων, τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος

Ἐρώτηση ἐτέθη ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας κ. Μάρκο στὸν Θεό-

104. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία..., 10, PG 99, 1701A.

105. Ἀρχιμ. Βασιλείου Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθήναι 1959, σελ. 322.

106. Θ. Βαλασαμῶνος, Ἐπιστολὴ περὶ νηστειῶν: Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, IV, σελ.

δωρο Βαλσαμῶνα ἂν οἱ νηστείες, ποὺ προηγοῦνται τῶν τεσσάρων ἑορτῶν: α) Τῶν ἁγίων Ἀποστόλων β) τῆς Χριστοῦ γεννήσεως γ) τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ δ) τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, εἶναι ἀπαραίτητες ἢ συγχωρητέες καὶ ἀδιάφορες· ἀποφαίνεται λοιπὸν ὅτι «ἐξ ἀνάγκης προηγοῦνται νηστεία πρὸ τῶν τεσσάρων τούτων ἑορτῶν, ἦγουν πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς ἁγίας Θεοτόκου, πλὴν ἑπταήμεροι»¹⁰⁷.

Γνώμη δηλαδὴ τοῦ Βαλσαμῶνος εἶναι ὅτι οἱ νηστείες αὐτὲς εἶναι ἀπαραίτητες, πλὴν ὅμως ἡ διάρκειά τῆς νηστείας αὐτῶν τῶν ἑορτῶν εἶναι ἑπταήμερος. Τοῦτο ἔχει ἄμεση ἀναφορὰ α) στὴν Τεσσαρακονθήμερη νηστεία τῶν Χριστουγέννων καὶ β) στὴν ἑορτὴ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ὅταν ἡ πρὸ αὐτῆς τῆς ἑορτῆς νηστεία ξεπερνᾷ τὶς ἑπτὰ ἡμέρες. Βεβαίως, ὁ Βαλσαμῶν σημειώνει καὶ γιὰ τὶς δύο ἄλλες ἑορτές, τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἑπταήμερη νηστεία: «Τὰς δὲ λοιπὰς δύο ἑορτάς, τὴν Μεταμόρφωσιν δηλαδὴ, καὶ τὴν Κοίμησιν τῆς ἁγίας Θεοτόκου, μετὰ ἑπταμέρου νηστείας ἐκόντες καὶ ἄκοντες ἑορτάζετε»¹⁰⁸.

Ὁ Βαλσαμῶν λέγει, βεβαίως, ὅτι αὐτὲς οἱ νηστείες εἶναι μὲν ἑπταήμερες, σαρανταήμερη δὲ εἶναι μόνον ἡ τοῦ ἁγίου Πάσχα, ὅμως σημειώνει τὸ ἐλεύθερο τοῦ Χριστιανοῦ νὰ παρατείνει αὐτές: «Εἰ δὲ τις καὶ πλέον τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἤ ἐκοντὶ, ἢ ἀπὸ κτητορικοῦ τυτικοῦ συνωθούμενος, οὐ κατασχυνθήσεται»¹⁰⁹. Ἀναφερόμενος δὲ στὸ «ἑπταήμερον» τῶν ἀνωτέρω νηστειῶν, λέγει: «Ὅπως δὲ καὶ διατὶ πρὸ ἐκάστης τούτων τῶν τεσσάρων ἑορτῶν ἑπταήμερον νηστείαν ἐξ ἀνάγκης νηστεύειν ὀφείλομεν, ἐδηλώθη ἐν τῷ γεγονότι παρ' ἡμῶν χάριν τούτου συνοδικῶ τόμῳ»¹¹⁰. Αὐτὲς οἱ νηστείες δὲν εἶναι ἀμελητέες καὶ πρέπει νὰ τη-

107. Θ. Βαλσαμῶνος, Ἐρωτήσεις Κανονικαί, ἀπόκρισις ΝΕ': Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, IV, σελ. 488.

108. Θ. Βαλσαμῶνος, Ἐπιστολὴ περὶ νηστειῶν: Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, IV, σελ. 577.

109. Θ. Βαλσαμῶνος, Ἐρωτήσεις Κανονικαί, ἀπόκρισις ΝΕ': Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, IV, σελ. 488.

110. Θ. Βαλσαμῶνος, Ἐρωτήσεις Κανονικαί, ἀπόκρισις ΝΕ': Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, IV, σελ. 488. Ὁ ἴδιος συγγραφεὺς στὴν Ἐπιστολὴ του περὶ νηστειῶν σημειώνει: «Ὅτι δὲ εἰς τὴν τῶν πόλεων βασιλεύουσαν, οἱ μονάζοντες, καὶ οἱ πλείους τῶν κατοίκων αὐτῆς, μετὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἁγίων Πάντων, συναπτήν νηστείαν πρεσβεύουσι μέχρι τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων πανευφήμων Ἀποστόλων, κἂν οὐκ ἔστιν αἰεὶ τεσσαρακονθήμερος, διὰ τῆς ἡλιακῆς παραδυναστευομένη περιφορᾶς, καὶ πῆ μὲν εὐρυνομένη, πῆ δὲ στενοχωρουμένη, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν

ροῦνται· σέ ἀντίθετη περίπτωση ἢ «διόρθωση» τῶν μὴ τηρούντων αὐτὲς τὶς νηστείες γίνεται μὲ ἐπιτίμια¹¹¹.

Γι' αὐτὲς τὶς νηστείες ἀποφαίνεται ὁ ἅγιος Νικόδημος μὲ θετικό τρόπο, λέγων ὅτι οἱ νηστείες αὐτὲς δὲν ὀρίζονται ἀπὸ τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους· παρ' ὅλα ταῦτα ὁμως «*χρέος ἔχομεν νὰ φυλάττωμεν καὶ τὰς τῶν Πατέρων παραδόσεις διὰ τὴν μακρὰν συνήθειαν, τὴν ἀντὶ νόμου κρατοῦσαν, κατὰ τοὺς ἱεροὺς καὶ πολιτικὸς νόμους*»¹¹². δὲν συμφωνεῖ ὁμως μὲ τὸ «ἑπταήμερον», γι' αὐτὸ μὲ αὐστηρὸ ὕφος λέγει: «*Ὅθεν οἱ ἐν ταῖς τρισὶ νηστείαις ταύταις ἑπτὰ μόνον ἡμέρας νηστεύοντες, ὡς παραβάται τῆς ἀρχαίας θεομοθεσίας τῆς Ἐκκλησίας καταδικάζονται*»¹¹³.

Αὐτὲς οἱ νηστείες ἔτυχαν μεταγενέστερης ἀναγνωρίσεως καὶ ἐπικυρώσεως:

1) Ὁ Συμῶν Θεσσαλονίκης γράφει: «*Καὶ ἡ μὲν τοῦ Τεσσαρακονθήμερου τυποῖ τὴν τοῦ Μωυσέως νηστείαν, ὅς τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ νύκτας νηστεύσας, ἐν πλαξὶ λιθίναις διὰ γραμμάτων λόγους τοῦ Θεοῦ ἐδέξατο· ἡμεῖς δὲ νηστεύοντες τεσσαράκοντα, τὸν ζῶντα Λόγον ἐκ τῆς Παρθένου οὐ γεγραμμένον ἐν λίθοις, ἀλλὰ σεσαρκωμένον τεχθέντα καὶ βλέπομεν καὶ λαμβάνομεν καὶ κοινωνοῦμεν αὐτοῦ τῆς θειοτέρας σαρκός*»¹¹⁴. Ἡ νηστεία τῶν Χριστουγέννων «*καθιερώθηκε πιθανότατα στὰ μοναστήρια τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα*»¹¹⁵, καλεῖται δὲ καὶ νηστεία τοῦ ἁγίου Φιλίππου, ἐπεὶ ἀκριβῶς ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἐπομένης ἡμέρας τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Φιλίππου¹¹⁶. Κατ' αὐτὴν τὴν νηστεία δὲν τρώγεται λάδι καὶ ψά-

Γενεθλίον τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ, τεσσαρακονθήμερον νηστείαν νηστεύουσι, τοῖς διαληφθεῖσιν ἐπόμενοι Τυπικοῖς, προκόπτουσι δὲ καὶ τὰ τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν τῆ χάριτι τοῦ Θεοῦ πρὸς ἁγιωτέραν κατάστασιν, ὀφείλετε καὶ ὑμεῖς οὕτω νηστεύειν» (Ἔνθ' ἄν., σελ. 577).

111. «*Οἱ γοῦν μὴ νηστεύοντες πρὸ ἐκάστης τούτων τῶν τεσσάρων ἑορτῶν κατὰ τὸ πάντη ἀπαραίτητον, δι' ἐπιτιμίων μεγάλων διορθωθήσονται»* (Αὐτόθι).

112. Πηδάλιον, σελ. 94, σημ. 2.

113. Πηδάλιον, σελ. 94.

114. Συμῶν Θεσσαλονίκης, Ἀπόκρισις ΝΔ' PG 155, 900D. «*Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν Γενεθλίων τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, τεσσαρακονθήμερον νηστείαν νηστεύουσι, τοῖς διαληφθεῖσιν ἐπόμενοι Τυπικοῖς*» (Θ. Βαλασαμῶνος, ἔπιστολή περὶ νηστείων: Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, IV, σελ. 577).

115. Βλασίου Φειδᾶ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1992, σελ. 953.

116. Βλ. ἁγίου Νικηφόρου Ὁμολογητοῦ, Κανὼν ΙΘ': Πηδάλιον, σελ. 728 καὶ σημ. 5. Ἐπίσης, Βλασίου Φειδᾶ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1992, σελ. 953. Ὁ Ἀναστάσιος Συναΐτης, Πατριάρχης Ἀντιοχείας, διηγεῖται, στὴν *Περὶ τῶν ἁγίων τριῶν τεσσαρακοστῶν πραγματεία* του, περὶ τῆς νηστείας τῶν Χριστουγέννων κατὰ πού θὰ ἐδικαιολογοῦσε τὴν ὀνομασία αὐτῆς καὶ ὡς νηστείας τοῦ ἁγίου Φιλίππου, ὅχι ἐπειδὴ ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἐπομένης ἡμέρας τῆς μνήμης αὐτοῦ τοῦ Ἀποστόλου (14 Νοεμβρίου), ἀλλὰ γιὰ κατὰ πῶ σπουδαῖο καὶ οὐσια-

ρι την Δευτέρα, Τετάρτη και την Παρασκευή¹¹⁷.

II) «*Ἡ νηστεία δὲ γε τῶν ἀποστόλων διὰ τὴν τούτων τιμὴν. Καὶ δικαίως· ὅτι πλείστων ἀγαθῶν δι' αὐτῶν ἠξιώμεθα· καὶ ὅτι νηστείας οὗτοι καὶ ὑπακοῆς ἄχρι θανάτου καὶ ἐγκρατείας ἐργάται ὤφθησαν ἡμῖν καὶ διδάσκαλοι. Καὶ Λατῖνοι τοῦτο καὶ ἄκοντες μαρτυροῦσι, διὰ νηστείας ἐν ταῖς μνήμαϊς αὐτῶν τιμῶντες αὐτούς*»¹¹⁸.

Ἡ νηστεία τῶν ἁγίων Ἀποστόλων κάνει τὴν ἐμφάνισή της τὸν ΣΤ' αἰῶνα¹¹⁹ καί, ὅπως ὅλες οἱ νηστεῖες, ἔτσι καὶ αὐτὴ ἡ νηστεία ἔχει ἓνα συγκεκριμένο λόγο, γιὰ τὸν ὁποῖο ἐθεσπίσθη: Γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, στοὺς ὁποίους ἀνατέθη ἀπὸ τὸν Χριστὸ τὸ μεγάλο ἔργο διαδόσεως τῆς διδασκαλίας Του, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπραγμάτωσαν μὲ κόπους, θλίψεις καὶ μαρ-

τυκικό. Διηγείται λοιπὸν ὅτι, δταν ὁ ἀπ. Φίλιππος, μαζί μὲ τὸν Βαρθολομαῖο καὶ τὴν ἀδελφὴ τοῦ τελευταίου Μαριάμνη, ἐδίδασκε στὴν Ἱεράπολη τῆς Ἀσίας, ὑπέστη βασιανιστήρια ὁ ἴδιος καὶ ὁ Βαρθολομαῖος καὶ ἡ Μαριάμνη τὴν ὁποία ἐφυλάκισαν. Ὅταν μία ἡμέρα ἐπίγεε στὴν Ἱεράπολη ὁ ἅγιος Ἰωάννης, ὁ Φίλιππος τοῦ ἐζήτησε νὰ αἰτήσουν νὰ κατέλθῃ πῦρ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ κατακαύσῃ τοὺς εἰδωλολάτρες. Ὁ Ἰωάννης δὲν ἄφησε αὐτὸ νὰ γίνῃ. Μετὰ ὁμοῦ ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες ὁ Φίλιππος προσημύχηθη «*καὶ ἤνοιξεν ἡ γῆ τὸ στόμα, καὶ πάντας τοὺς εἰδωλολάτρες ζῶντας ἐς ἄδου κατήγαγε*». Μετὰ ταῦτα παρουσιάσθηκε στὸν Φίλιππο ὁ Σωτὴρ καὶ τοῦ ὑπενθύμισε ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀποδίδεται κακὸν ἄντι κακοῦ· τὸν παρετήρησε λοιπὸν, ἐπειδὴ παρέβη τὴν ἐντολὴ του, καὶ τοῦ ἀπεκάλυψε ὅτι ἐκεῖ στὴν Ἱεράπολη θὰ παρῆδε τὴν ζωὴ του καὶ ὅτι ἄγγελοι θὰ τὸν ὠδηγοῦσαν μέχρι τὸν Παράδεισο, ἀλλὰ θὰ ἠμποδίζετο ἀπὸ τὴν φλογίνη ρομφαία νὰ εἰσελθῇ καὶ ὅτι θὰ παρέμενε ἔξω ἀπὸ τὸν Παράδεισο σαράντα ἡμέρες λυπούμενος. Τότε ὁ Φίλιππος παρήγγειλε στὸν Βαρθολομαῖο καὶ τὴν Μαριάμνη νὰ ποῦν στὸν Ἰάκωβο καὶ τοὺς ἄλλους Ἀποστόλους νὰ νηστεύσουν καὶ νὰ προσευχηθοῦν γι' αὐτὸν σαράντα ἡμέρες. Καὶ ἔτσι οἱ Ἀπόστολοι προσδιώρισαν τοὺς πιστοὺς ἄλλους νηστεία καὶ προσευχὴ σαράντα ἡμερῶν. Αὐτὴ ἡ νηστεία ἐφυλάχθη ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρες καὶ τίς ἐπτὰ Οἰκουμενικὲς Συνόδους «*καὶ ἐνομοθετήθη, οὐχὶ πέντε, ἢ ὀκτώ, ἢ δέκα ἡμερῶν νηστεία, ἀλλὰ τεσσαράκοντα. Τῶν Χριστοῦ Γεννῶν δὲ λέγεται, ὅτι ἐν τῷ τέλει τῶν μ' ἡμερῶν συνέφθασε καὶ ἡ σωτήριος Γέννησις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*» (Ἀναστασίου Σιναΐτου, Πατριάρχου Ἀντιοχείας, Περὶ τῶν ἁγίων τριῶν τεσσαρακοστῶν: Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, IV, σελ. 582-583). Βεβαίως, τοῦτο ἀνήκει στὰ Ἀπόκρυφα εὐαγγέλια καί, συνελπῶς, ἡ ἀξία του εἶναι σχετικὴ (Βλ. CONSTANTINUS TISCHENDORF, *Apocalypsis Apocryphae* (Acta Philippi), Lipsiae 1866, σελ. 141-156).

117. Βλ. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία..., 6, PG 99, 1696D. Ἡ νηστεία τῆς Δευτέρας τηρεῖται, κατὰ βάσιν, ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς.

118. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, Ἀπόκρισις ΝΔ', PG 155, 901A.

119. Βλασίου Φειδᾶ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σελ. 952. Ἡ 29ῆ Ἰουνίου εἶναι ἡ ἑορτὴ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου· δεδομένου ὅτι δὲν ἐμαρτύρησαν στὸ ἴδιο ἔτος (ὁ μὲν Πέτρος ἐμαρτύρησε κατὰ τὴν 20ῆν Ἰουλίου τοῦ ἔτους 64 μ.Χ., ὁ δὲ Παῦλος τὸ ἔτος 67), παραδίδεται ὅτι ἡ 29ῆ εἶναι ἡμέρα τῆς μετακομιδῆς τῶν λειψάνων τῶν δύο Ἀποστόλων, ἡ ὁποία «*μετὰ τινὰς δεκαετηρίδας... ἐθεωρήθη ἑορτὴ τοῦ μαρτυρίου αὐτῶν*» (Ἀρχιμ. Βασιλείου Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι 1959, σελ. 316).

τύριον, ἀλλ' ἐπιπροσθέτως μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ τριπτύχου τῶν ἀρετῶν: Νηστεία, ἐγκράτεια, ὑπακοή¹²⁰. Ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, βεβαίως, δὲν τονίζει τόσο τὴν τιμὴν στὸ πρόσωπον τῶν Ἀποστόλων, ὅσον τὴν νηστείαν, τὴν ὁποία ἔκαναν, προτοῦ εἰσέλθουν στὸ ἀποστολικὸ τους κήρυγμα¹²¹.

Πρὶν ἀρχίσουν, συνελῶς, τὸ ἔργον τῆς κηρύξεως τοῦ Εὐαγγελίου οἱ Ἀπόστολοι, μετὰ τὴν Πεντηκοστήν, ἐνήστευσαν. Ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς γράφει στὶς Πράξεις: «*Λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ καὶ νηστευόντων εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· ἀφορίσατε δὴ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτούς. Τότε νηστεύσαντες καὶ προσευξάμενοι καὶ ἐπιθέντες αὐτοῖς τὰς χεῖρας ἀπέλυσαν*» (Πράξ. 13, 2-3). Καὶ ὁ Μ. Ἀθανάσιος λέγει: «*Τῇ ἑβδομάδι μετὰ τὴν ἁγίαν Πεντηκοστήν ὁ λαὸς νηστεύσας ἐξῆλθε περὶ τὸ κοιμητήριον εὔξασθαι*»¹²².

Εἶναι, συνελῶς, βέβαιον, ὅτι ἡ ἀναφορὰ τῆς νηστείας τῶν ἁγίων Ἀποστόλων γίνεται μὲ παράλληλη ἀναφορὰ στὴν ἑβδομάδα τῆς Πεντηκοστῆς, ἡ ὁποία δὲν νηστεύεται γιὰ νὰ φανῆ ὅτι, μετὰ τὴν εὐφροσύνη ποὺ ἔζησαν οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὴν ἐπιδημία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἤρχιζε καὶ πάλιν ἡ νηστήσιμος περίοδος, ὅπως τὴν ἔζησαν καὶ οἱ Ἀπόστολοι. Καὶ στὶς Ἀποστολικὲς Διαταγὲς παρατηρεῖται σαφῶς αὐτὴ ἡ νηστεία: «*Μετὰ οὖν τὸ εορτάσαι ὑμᾶς τὴν Πεντηκοστήν, εορτάσατε μίαν ἑβδομάδα καὶ μετ' ἐκείνην νηστεύσατε μίαν· δίκαιον γὰρ καὶ εὐφρανθῆναι ἐπὶ τῇ ἐκ Θεοῦ δωρεᾷ καὶ νηστεύσαι μετὰ τὴν ἄνεσιν*»¹²³. Ἐπιπροσθέτως, αὐτὴ ἡ νηστεία, μαζὶ μὲ τὴν νηστεία τοῦ σαρανταήμερου τῶν Χριστουγέννων, ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν ἸΘ' κανόνα τοῦ ἁγίου Νικηφόρου τοῦ Ὁμολογητοῦ¹²⁴. Συνελῶς, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν νηστεία ἡ Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ δὲν ἐπιτρέπουν λάδι καὶ ψάρι¹²⁵. Ἐὰν

120. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Ἀπόκρισις Ν', PG 155,196ABC. Ἀποστόλους, καθὼς τινὲς λέγουσιν, ὄχι διὰ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος κάθοδον, ἀλλὰ προηγουμένως.

121. «*Τὴν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καλουμένην, γινομένην ὄχι διὰ τοὺς ἁγίους μὲν καὶ κυρίως διὰ τὴν προλαβοῦσαν ἑπταήμερον ἄνεσιν(=ἡ μὴ νηστεία τῆς ἑβδομάδος τῆς Πεντηκοστῆς)..., ἐπομένως δὲ καὶ κατὰ λόγον συμβεβηκότα, διατι οἱ θεοὶ Ἀπόστολοι ἐνήστευσαν καὶ οὕτως ἐπέμποντο εἰς τὸ κήρυγμα*» (Πηδάλιον, σελ. 93, σμ. 2).

122. Μ. Ἀθανασίου, Ἀπολογία περὶ φυγῆς αὐτοῦ, 6, PG 25, 652.

123. Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, V, 20, 14, SC 329, σελ. 282.

124. Μὲ ἀφορμὴ τὴν ἀναφορὰ τοῦ ἸΘ' κανόνος τῆς ἐν Γάγγρα Συνόδου, ὁ ὁποῖος ἀναθεματίζει ἐκείνους ποὺ, χωρὶς νὰ εἶναι ἀσθενεῖς, καταλύουν μὲ διάφορες προφάσεις τὶς παραδεδομένες νηστείες, ὁ ἅγιος Νικόδημος συνιστᾷ νὰ φιλάσσουν οἱ ἱστοὶ ἐκτὸς τῆς νηστείας τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς (καὶ, βεβαίως, τῆς Τετάρτης καὶ τῆς Παρασκευῆς τῆς ἑβδομάδος) τὶς ἄλλες τρεῖς νηστείες: α) Τοῦ σαρανταήμερου τῶν Χριστουγέννων, β) τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ γ) τὴν τοῦ Αὐγούστου εἰς τιμὴν τῆς Θεοτόκου (Πηδάλιον, σελ. 93, σμ. 2).

125. Βλ. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία..., 6, PG 99, 1697A.

δὲ ἡ κυριώνυμος ἡμέρα εἶναι Τετάρτη ἢ Παρασκευή, γίνεται κατάλυση ἰχθύος καὶ ἐλαίου¹²⁶.

Σημειωτέον, ὅπως μᾶς πληροφοροεῖ ὁ Ἀναστάσιος Ἀντιοχείας, ὅτι ἡ λεγομένη νηστεία τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐνηστεύετο μέχρι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἐξεκλόπη ὅμως «δι' οἰκονομίαν» ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρες γιὰ δύο λόγους: Πρῶτον, διότι «περιέπιπτε» σὲ ἐθνικὲς νηστείες Ἀρμενίων, Ἰακωβιτῶν κ.λπ. καὶ δευτέρον, «διὰ τὴν ὀλιγωρίαν καὶ τὸ ἀπρόθυμον τῶν ἀνθρώπων». Ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ ὀρισθῆ νηστεία ἀπὸ τῆς Δευτέρας τῶν ἁγίων Πάντων μέχρι τῆς ἐορτῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων· νὰ διακοπῆ, καὶ νὰ γίνῃ πάλιν νηστεία «ἀπ' ἀρχῆς Αὐγούστου..., ἄχρι τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου»¹²⁷.

III) «Ἡ δὲ γε τοῦ Αὐγούστου νηστεία εἰς τιμὴν ὑπάρχει τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Μητρὸς, ἣτις προγονοῦσα τὴν μετάστασιν ἑαυτῆς, καὶ πάντοτε μὲν ἦν ἀγωνιζομένη ὑπὲρ ἡμῶν νηστεύουσα, μὴ χρεῖαν ἔχουσα νηστείας ἢ καθαρὰ καὶ πανάμωμος... Διὸ καὶ ἡμεῖς τότε νηστεύειν καὶ ἀνυμνεῖν αὐτὴν ὀφείλομεν, τὸν τε βίον αὐτῆς ἐκμιμούμενοι καὶ εἰς τὰς ὑπὲρ ἡμῶν διεγειρόντες ἰκεσίας»¹²⁸.

Βεβαίως, οἱ ἐορτὲς τοῦ Δεκαπενταυγούστου εἶναι δύο: Ἡ Μεταμόρφωση τοῦ Σωτῆρος καὶ ἡ Κοίμηση τῆς Θεοτόκου, ὅποτε φαίνεται ὅτι εἶναι δύο ξεχωριστὲς νηστείες. Ὁ Βαλασαμῶν, ἀναφερόμενος γενικῶς σ' αὐτὲς τὶς **τέσσερεις** νηστείες (ἀπ' ὅπου συνάγεται καὶ ἡ νηστεία τῆς ἐορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως), γράφει: «... λέγω τὴν μὲν νηστείαν τῶν τοιούτων τεσσαρῶν ἐορτῶν ἀπαραίτητον εἶναι, τὴν δὲ ποσότητα τῶν ἡμερῶν ταύτης μὴ εἶναι εἰς πάντας ἰσάριθμον· ὅπερ εἰς τὴν μεγάλην ἐστὶ Τεσσαρακοστήν· ἀλλὰ πρὸ μὲν ἑπτὰ ἡμερῶν ἐκάστης τῶν τοιούτων ἐορτῶν πάντες οἱ πιστοί, λαϊκοὶ δηλονότι καὶ μοναχοί, ἀναγκάζονται νηστεύειν κατὰ τὸ ἀπαραίτητον, καὶ οἱ μὴ οὕτω ποιῶντες ἐκ τῆς κοινωνίας τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν ἀλλοτριωθήσονται»¹²⁹.

Βεβαίως, κατὰ τὴν περίοδο τοῦ δεκαπενταυγούστου ἐορτάζεται καὶ ἡ Μεταμόρφωση τοῦ Σωτῆρος, καὶ θεωρεῖται, καὶ αὐτὴ ἡ ἐορτή, πρόξενος τῆς

126. Βλ. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία..., 6, PG 99, 1701B.

127. Ἀναστασίου Ἀντιοχείας, Περί τῶν ἁγίων τριῶν Τεσσαρακοστών, PG 89, 1397BC.

128. Βλ. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία..., 6, PG 99, 1701BC. Νὰ σημειωθῆ ὅτι ἡ ἐορτὴ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἀπαντᾷ ἤδη τὸ 460 μ.Χ., ὁ δὲ αὐτοκράτορας Μαυρικίος (582-602) «ὥρισεν ἐπισημῶς τὴν 15ην Αὐγούστου ὡς ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου» (Βασιλείου Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σελ. 317).

129. Θ. Βαλασαμῶνος, Ἐρμηνεῖαι κανονικαί, Γ', PG 138, 941CD.

σχετικῆς νηστείας. Ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης τονίζει τοῦτο ἰδιαίτερος, γι' αὐτὸ καὶ ἀναφερόμενος πρῶτον στὴν ἑορτὴ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, λέγει: «Διὸ καὶ ἡμεῖς τότε νηστεύειν καὶ ἀνυμνεῖν αὐτὴν ὀφείλομεν, τὸν τε βίον αὐτῆς ἐκμιμούμενοι, καὶ εἰς τὰς ὑπὲρ ἡμῶν διεγείροντες ἱκεσίας»· καταγράφων ὁμως καὶ τὴν γνώμην ὠρισμένων ὅτι ἡ νηστεία αὐτὴ πραγματοποιεῖται «διὰ τὸ δύο εἶναι ἑορτάς..., τῆς τε Μεταμορφώσεως καὶ Κοιμήσεως», προτείνει νὰ γίνεται μνεῖα καὶ τῶν δύο ἑορτῶν μὲ ξεχωριστὸ γιὰ τὴν καθεμία λόγον, ὅπως ἄλλωστε εἶναι παραδεδομένο¹³⁰: «Ἐγὼ δὲ ἀναγκαῖον νομίζω καὶ τῶν δύο μὲν μεμνησθαι ἑορτῶν, τῆς μὲν φωτισμοῦ παραιτίας, τῆς δὲ ὡς ἰλασμοῦ καὶ μεσιτείας ὑπὲρ ἡμῶν». Τονίζων λοιπὸν συγχρόνως τὸ κεντρικὸν ἔργον τῆς Θεοτόκου στὴν ἀποδοχὴ τῶν ἱκεσιῶν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν μεσιτείαν τῆς πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τὸν Ὅποῖον ἀνάγονται τὰ πάντα καὶ ὁ Ὅποιος εἰσακούει τὶς μεσιτείες τῆς Θεοτόκου, λέγει: «Ὅμως χρεῶν τὴν Παναγίαν ἐν πάσαις ἐπικαλεῖσθαι Παρθένον τὴν Θεοτόκον, ἵνα δι' αὐτῆς ἴλεως ἡμῖν εἴη ὁ ἐξ αὐτῆς, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ δι' αὐτῆς λαμπρότητος ἐπιτύχωμεν. Τοῦτο οὖν χάριν αἰ νηστεία· καὶ ἀναγκαῖαι παντὶ πιστῷ· καὶ οὐ μόνον ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ, ἀλλὰ καὶ πάντοτε καὶ διηλεκτῶς ὅτι νηστεία ἔργον Θεοῦ»¹³¹.

Περὶ αὐτῆς τῆς νηστείας τοῦ Αὐγούστου γίνεται λόγος στὴν Τρίτη (γ) ἐρώτηση τῶν Κανόνων τοῦ Νικολάου Κωνσταντινουπόλεως¹³², ἀλλὰ καὶ στὴν σημείωση ἓνα (α) τῆς ἐρμηνείας τοῦ Γ' κανόνος τῆς ἐν Νεοκαισαρεῖα τοπικῆς Συνόδου, ὅπου σημειώνεται ὅτι αὐτὴ ἡ νηστεία ἀναφέρεται στὸν τόμο Ἐνώσεως τοῦ 922, πρᾶγμα ποῦ σημαίνει ὅτι ἦτο πιὸ παλῆ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἡμερομηνία. Γράφει συγκεκριμένα ὁ ἅγιος Νικόδημος: «Ὅθεν φέρωντες (sic) εἰς τοῦτο καὶ ἄλλας ἀποδείξεις, στοχαστικώτατα ἔφερε καὶ τὸν τόμον τῆς Ἐνώσεως, ὅπου ἔγινεν, ὡς εἶπομεν, εἰς τοὺς 922, εἰς τὸν ὅποιον βλέπομεν, πῶς οἱ Πατέρες ἐκείνης τῆς Συνόδου ἀναφέρουν κοντὰ εἰς τὴν ἁγίαν Τεσσαρακοστὴν καὶ τὰς ἄλλας δύο (sic), ὅθεν συμπεραίνεται καὶ ἐκεῖθεν ἡ αὐτῶν ἀρχαιότης. Καὶ ἀληθινά, διὰ νὰ εἰποῦμεν καὶ ἡμεῖς ὡς ἐν παρόδῳ πρέπει νὰ ἔχουν καὶ αὐταῖς τὸ αἰδέσιμον, διὰ τί, ὅταν εἰς τὰ 922 ἔτη σημειώνονται (sic), καὶ ἡμεῖς τώρα εὐρισκόμεθα εἰς τοὺς 1790 καὶ ἐπέκεινα, πῶς ἡμποροῦμεν νὰ τὰς λέγωμεν νεωτερίσματα; ἔπειτα τότε σημειόνονται, μὰ ἀπὸ τότε δὲν ἀρχισαν, ἀλλὰ καὶ προτῆτερα ἦσαν, ἦγουν ἐξ ἀρχαίων χρόνων ἐσυ-

130. Βλ. Θ. Βαλσαμῶνος, Ἐρμηνεῖαι κανονικαί, Γ', PG 138, 941C.

131. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Ἐρώτησις ΝΔ', PG 155, 901BC.

132. Βλ. Πηδάλιον, σελ. 734.

νειθίζοντο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν...»¹³³. Πράγματι, ἡ νηστεία πρὸς τιμὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου «εἶχε διαμορφωθῆ ἤδη κατὰ τὸν Η' αἰῶνα»¹³⁴.

Ὡσαύτως, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἑορτὴ γίνεται κατάλυση μόνον ἰχθύος καὶ ἐλαίου, ἐὰν τύχη τὴν Τετάρτη ἢ τὴν Παρασκευή¹³⁵.

Ὑπενθυμίζεται λοιπὸν ὅτι ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῶν τροφῶν ποῦ ἐπιτρέπονται κατ' αὐτὲς τὶς νηστεῖες, σημειώνεται ὅτι α) στὶς νηστεῖες τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων τρώγεται λάδι, ψάρι καὶ πίνεται κρασί, ἐκτὸς Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς ποῦ τυχαῖνον ἀνάμεσα σ' αὐτὲς τὶς νηστεῖες, καὶ β) στὴν νηστεία τοῦ δεκαπενταυγούστου τρώγεται λάδι, πίνεται κρασί, ψάρι δὲ καταλύεται μόνον στὴν ἑορτὴ τῆς **Μεταμορφώσεως**: ὑπάρχει, ἰδιαιτερότης στοὺς εὐρισκομένους στὸ Μοναστηρι¹³⁶.

Τέλος, ὑπάρχουν, ἐκτὸς τῆς Παραμονῆς τῶν Θεοφανείων περὶ τῆς ὁποίας ἤδη ἔγινε λόγος, δύο ἡμερήσιες τιμητικὲς νηστεῖες, τὶς ὁποῖες εὐλαβεῖται καὶ τηρεῖ ὁ Ὁρθόδοξος Χριστιανικὸς λαός: α) Ἡ **Ὑψωση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ** (14 Σεπτεμβρίου), κατὰ τὴν ὁποία τηρεῖται αὐστηρὴ νηστεία, ἐκτὸς ἂν τύχη ἡ ἑορτὴ αὐτὴ Σάββατο ἢ Κυριακὴ, ὁπότε γίνεται κατάλυση οἴνου καὶ ἐλαίου¹³⁷. Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης γνωρίζει τόσον τὴν νηστείαν τῆς Παραμονῆς τῶν Θεοφανείων, ὅσον καὶ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ: κατ' αὐτόν, οἱ μοναχοὶ νηστεύουν 14 ἢ 12 ἢ 4 ἡμέρες, «ὁ δὲ σύμπας λαὸς τοῦ Χριστοῦ, ἄγνοι πάντες διατηρῶσιν αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ὑψώσεως, ἧτοι τὴν ἰδ' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός»¹³⁸. β) Ἡ ἑορτὴ τῆς **ἀποτομῆς τῆς τιμίας κεφαλῆς Ἰω-**

133. Πηδάλιον, σελ. 387. Τὰ παρατηρούμενα ὀρθογραφικὰ λάθη εἶναι τοῦ συγγραφέως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

134. Βλασίου Φειδᾶ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σελ. 954. Βλ. σχετικῶς περὶ τῆς ἱστορικῆς πορείας αὐτῆς τῆς νηστείας, Ἀναστασίου Ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, Περὶ τῆς νηστείας τῆς ὑπερενδόξου Θεοτόκου, καὶ ὅτι χρὴ ταύτην φυλάττειν ὡς ἐνθεσμον (Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα, IV, σελ. 589-590).

135. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Ἀπόκρισις ΝΔ', PG 155, 901B.

136. Πηδάλιον, σελ. 93, σημ. 2. «Εἰς τὴν νηστείαν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τοῦ ἁγίου Φιλίππου ἡμέραν, κατὰ τὴν δ' καὶ στ'. Ὅσοι δὲ Μοναχοὶ εὐρίσκονται εἰς ἐργασίας, νὰ τρώγουν δύο φοραῖς, μετὰ τὴν ἕκτην ὥραν κατὰ τὸ ἑσπέρας» (Νικηφόρου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Κανὼν ΙΘ', Πηδάλιον, σελ. 728. Βλ. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία..., 11, PG 99, 1701C).

137. Γεωργίου Βιολάκη, Τυπικὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐκδ. Β. ΣΑΛΙΒΕΡΟΥ, Ἀθῆναι, Τυπικὸν 14ης Σεπτεμβρίου, § 7, σελ. 76.

138. Βλ. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία..., 6 καὶ 7, PG 99, 1696D καὶ 1697B. Νὰ σημειωθῆ ὅτι ὁ καθορισμὸς τῆς 14ης Σεπτεμβρίου ὡς ἡμέρας ἑορτῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἤρχισε τὴν 13ην πρὸς 14ην Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 335, ὅτε «ἔγιναν τὰ ἐγκαινία τοῦ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐν Ἱερουσαλὴμ κτισθέντος ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως.. Μετ' αὐτὴ τὴν ἑορτὴν «τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ συνεδυσάσθη βραδύτερον ἡ ἑορτὴ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ»

άννου τοῦ Προδροῦμου (29 Αὐγούστου), ἡ ὁποία ἀπαντᾷ τὸν ε' αἰῶνα¹³⁹. κατ' αὐτὴν τὴν ἑορτὴ τηρεῖται αὐστηρὴ νηστεία, γίνεται δὲ κατάλυση οἴνου καὶ ἐλαίου μόνον ὅταν ἡ ἑορτὴ τύχη Σάββατο ἢ Κυριακὴ¹⁴⁰. ὅταν δὲ συμβῆ ἡ ἑορτὴ τὴν Τετάρτη ἢ τὴν Παρασκευή, δὲν λύεται ἡ νηστεία, «*διότι καὶ αὐτὴ φόνον ἀνόσιον καὶ θάνατον*» ἐπέφερε¹⁴¹.

Ἡ νηστεία λοιπὸν εἶναι μία σίγουρη ὁδὸς πού εὐεργετεῖ τὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸ προνόμιο τῆς ψυχολογικῆς καθαρότητος καὶ τοῦ δίδει τὸ ἐχέγγυο εἰλικρινοῦς καὶ βεβαίας προσεγγίσεως τοῦ θείου. Ἡ ἀληθινὴ νηστεία κανένα δὲν ἀπεγοήτευσε.

καὶ τελικῶς ἐνισχύθη αὐτὴ ἡ ἑορτὴ «*ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου (629), ὁ ὁποῖος ἀνέκτησε τὸν σταυρὸν ἀπὸ τῶν ἀρπασάντων αὐτὸν Περσῶν καὶ ἀνεστήλωσεν αὐτὸν ἐκ δευτέρου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς προϋπαρχούσης ἑορτῆς (14 Σεπτεμβρίου)*» (βλ. Βασιλείου Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ..., σελ. 317-318).

139. βλ. Βασιλείου Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ..., σελ. 316.

140. βλ. Γεωργίου Βιολάκη, Τυπικόν..., 29ης Αὐγούστου, § 4, σελ. 313.

141. Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία..., 11, PG 99, 1701C.